په ملائکو او
قضاء و قدر باندي ایمان

معنی،
دلایل
او غوښتني ئې

حکمتیار

فهرست

عنوان **صفحه**

بسم الله الرحمن الرحیم

د ناشر مقدمه

د الله تعالی د پېرزوینو ممنون یو چي موږ ته ئې د یوه بل ښکلي کتاب د خپرولو توفیق راکړ، دا کتاب د هغو درسونو د لړۍ یوه برخه ده چي ورور حکمتیار د اردوی سپاهیان رضاکار اسلام (اسرا) په تربیتي غونډو کي رضاکارانو ته درلودل او په ۱۳۶۹ هـ ش کال کي د کتاب په بڼه کي ترتیب او چاپ شوی، بیا د ځینو عربو ورونو په غوښتنه، په عربي ترجمه او په کافي شمېر کي خپور شوی، دا کتاب په ملائکو او قضاء او قدر د ایمان معنی او غوښتني څېړي او هغه دلایل وړاندي کوي چي په دې اړه په قرآن کي راغلي. د دې درسونو دا لړۍ د لاندي پنځو کتابونو په بڼه کي خپره شوې:

۱. په الله تعالی ایمان، معنی، دلایل او غوښتني ئې.

۲. په آخرت ایمان، معنی، دلایل او غوښتني ئې.

۳. په پیغمبرانو ایمان، معنی، دلایل او غوښتني ئې.

۴. په کتابونو ایمان، معنی، دلایل او غوښتني ئې.

۵. په ملائکو او قضاء او قدر ایمان، معنی، دلایل او غوښتني ئې.

د دغو اساسي مسایلو اهمیت ته په پام سره مو دا غوره وګڼله چي یو ځل بیا ئې خپل خدای پال او په دین مین ولس ته وړاندي کړو، هغو باایمانه ځوانانو ته چي د غربي استعمار د فکري یرغل په ضد ئې د مبارزې سنګر تود ساتلی او غواړي د ایمان په حقیقت پوه شي، نورو ته ئې وښيي، خپل فردي او اجتماعي ژوند د ایمان په رڼا کي او د خپل رب د لارښوونو مطابق تنظیم کړي او په آزاد او خپلواک افغانستان کي د اسلام پرتمین بیرغ رپانده وګوري، د دې کتابونو د ژوري او دقیقي مطالعې بلنه ورکوو، دعاء کوو چي الله تعالی موږ په دنیا او آخرت کي د هغو توریالیو مبارزینو په صف کي محسوب کړي چي له الله تعالی پرته بل چا ته سر نه ټیټوي، له بل چا طمعه او ویره نه لري، د خپل رب رضا لټوي او دې سپیڅلي هدف ته د رسېدو په لار کي هري قربانۍ ته چمتو دي.

اللهم اهدنا الصراط المستقیم

بسم الله الرحمن الرحيم

په ملائکو ایمان

الله جل شأنه په داسي حال کي چي په هر کار قادر او د بل له مرستي بې نیازه دئ، په ټول عالم کي د ده حکم نافذ او د دې عالم په اداره او تنظیم کي له شریک او مرستندوی مستغني دئ، خو د دې عالم د چارو د سمبالولو لپاره د ملائکو په نامه داسي لښکري لري چي له څنګه نه پرته، طوعاً او کرهاً، د الله جل شأنه احکام او اوامر پلي کوي، تل د ده په عبادت بوختي دي او له الهي احکامو نه سرغړونه ورته ممکنه نه ده.

هر څه چي په دې عالم کي تر سره کېږي، د الله په اراده او له ثابتو الهي سننو سره سم او د هغو ځواکونو او ذواتو په ذریعه ترسره کېږي چي د سرته رسولو لپاره ئې مامور شوي، په دې عالم کي هیڅ پېښه، هیڅ حرکت او خوځښت، نه تصادفي دئ او نه په خپل سر، هر څه د ملائکو په ذریعه او د الله جل شأنه له اوامرو سره سم ترسره کېږي.

دا فرشتې لکه څنګه چي ځیني ګمان کوي مجرد، بې هویته او بې هیکله ځواکونه نه دي چي خارجي وجود و نه لري؛ بلکي وجود لري، له نوره پیدا شوي، هري ډلي ته ئې خاصي دندي سپارل شوې، په خپله

خوځېږي، د آسمان او زمکي ترمنځ تگ راتگ کوي، هر هغه څه خوځوي چي دوی ورباندي مأمور شوي.

که شیطان د انسان د بې لاري کولو لوړه کړې او د انسان د بې لاریتوب او سقوط په لټه کي دئ او هغه ته د الله په لاره کي، ښي او کيڼ لوري ته په کمين کي ناست، فساد او انحراف ته ئې بلي، ده ته د یأس او ناامیدۍ تلقين کوي، غواړي د ده نشاط، تحرک، شور او شوق ختم کړي، په ده کي وېره، حزن او اضطراب راپیدا کړي او په دې ترتیب غواړي د ده ټول استعدادونه او ځواکونه راکد پاته شي، له کاره ولوېږي او د الله په لوري د تلو عزم او توان له لاسه ورکړي، خو ملائکي د شیطان برعکس، انسان ته زړه ورکوي، هغه په سمه لار تلو ته هڅوي، ښېگڼو ته ئې بلي، هغه ته د خوف، وېري، اندیښنې او اضطراب په ځای د ډاډ او اطمئنان تلقين کوي، لکه چي قرآن فرمايي:

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

فصلت: ۳۰-۳۱

يقيناً هغه کسان چي وئې ويل: زموږ پالونکی رب الله دئ، بيا "په دې

خبري" ټینګ پاته شول، په دوی باندي فرشتې را کوزېږي "له دې زېري سره چي" مه ویرېږئ، مه غمجن کېږئ او په هغه جنت خوشحاله اوسئ چي و عده ئې درکول کېده، موږ د دنیا په ژوند او په آخرت کي ستاسو دوستان یو او تاسو ته به په هغه کي هر هغه څه وي چي ستاسو نفسونه ئې خوښوي او تاسو ته به په هغه کي هر هغه څه وي چي غواړئ ئې.

قرآن فرمايي چي د انسان روح د فرشتو په لاس قبض کېږي او د هغه مرګ تصادفي او په خپل سر نه دی.

[illegible]

[illegible] السجده: ۱۱

(ورته) ووايه: د مرګ هغه فرشته ستاسو روح قبضوي چي پر تاسو ګمارل شوې، بيا د خپل رب په لوري بېرته ګرځول کېږئ.

د مرګ په کار ګمارل شوې فرشتې به د روح د قبضولو په دوران کي د نېک او بد انسان ترمنځ تفکیک کوي او له هر یوه سره به د دوی معامله بېله وي. چا چي په خپل ژوند کي د منافقت لار غوره کړې، ظاهر ئې یو رنګ او باطن ئې بل رنګ، د مسلمانانو په وړاندي په یوه څېره او د دوی شا ته په خفا کي په بله څېره، د کافرانو په ډله کي کافر او د مسلمانانو په ډله کي مسلمان وي، فرشتې به د دوی د روح اخیستلو په وخت کي دوی په شا او مخ وهي.

Ùè•»/Šr ÓŠdqã_ ã šc qçÎÔ ƒ è3Í»=J$Dg@q? #Œ) #øÙ

ÇËÐÈ محمد:۲۷

نوښنګه به وي چي فرشتې د دوی روح قبضوي، په داسي حال کي چي پر مخ او شا ئې وهي.

هغه کسان چي په قدير خدای د ايمان له دعوی سره سره، د ضعف او ناتوانۍ احساس کوي، ذلت او اسارت ته غاړه ږدي او د دې په ځای چي د خپلي آزادۍ لپاره هجرت وکړي او په بل ځای کي د سرلوړي او آزاد ژوند د تر لاسه کولو هڅه وکړي، د سپکاوي او ذلت ژوند غوره کوي او دښمن ته د اسارت سرټيټوي، کله چي ملائکي د داسي کسانو روح قبضوي، د دوی د دې استدلال په ځواب کي چي د ضعف او ناتوانۍ په وجه ئې هجرت ونکړ، داسي وايي: آيا د الله زمکه پراخه نه وه چي هجرت مو کړی وی؟

(qã$ Ìâ"ä NŠÏ (qã$ ÓÍÅ ãR& þ ÜÏ$ß è3Í»=J$Ng9@q? ûïÏ%$b)

ÇÈÅr «! $ÚÚ ö& ôã? N9& (qä$ ÇÚ ö{$ ’Î ûüÏèÒG óß $Zä

ÇÒÐÈ #Ž•ÅÁB ôNä$™r ÆŸg_ Ng1rù'B 7Í»9rê $kŽÏ (rãÅ_$kç

النساء:۹۷

بې شکه هغه کسان چي ملائکي ئې روح قبضوي، په داسي حال کي چي

دوی پر خپلو ځانونو ظلم کوونکي وي، ورته وايي به: تاسي په څه حالت کي وئ؟ وايي: مونږ په زمکه کي کمزوري او مستضعف وو، ورته وبه وايي: آیا د الله زمکه پراخه نه وه چي هجرت مو په کي کړی وی؟ نو دوی همغه دي چي میشت ځای ئې دوزخ دئ او د ورګرځېدو ځومره بد ځای.

دلته د هغو کسانو په اړه بحث شوی چي د هجرت له فرض کېدو وروسته ئې له هجرت نه ډډه کړې، په دارالحرب کي پاته شوي، څه عذر ئې نه وو، هسي د الله لپاره له خپل کور، کلي نه وتل او له خپل مال، دولت نه لاس اخیستل ورته ګران وو، د دوی په اړه لاندي وضاحتونه شوي:

- دوی پر خپل ځان ظلم کوي او خپله دنیا او آخرت تباه کوي.
- د مرګ په وخت کي به ئې ملائکي دا بهانه د منلو وړ نه ګڼي چي وايي: مجبور او ناتوانه وو.
- ملائکي به ورته وايي: آیا د الله دا پراخه زمکه دومره درباندي تنګه شوې وه چي د هجرت لپاره مو کوم ځای نه شو موندلی تر څو له خپل دین او ایمان سره هلته تللي وی او د کفر له سلطې نه مو ځان آزاد کړی وی؟!
- د دوی میشت ځای دوزخ دئ.

د فرشتو بېل بېل ټولګي او اصناف دي، هر ټولګي ته بېله بېله دنده سپارل شوې او د خپلي مشخصي وظیفې او دندي پوره علم او پوهه ورکړی شوې. د انسان په نسبت د دوی پوهه محدوده ده، دوی ته د انسان په څېر د داسي جامع پوهي د تر لاسه کولو استعداد نه دی ورکړی شوی چي هر څه پېژندی او په هر څه پوهېدی شي؛ بلکي د خپلي مشخصي دندي محدود

علم ورکړی شوی، قرآن عظیم الشأن په دې اړه فرمايي:

[illegible]

[illegible]

[illegible] البقرة: ٣١-٣٢

او آدم ته ئې نومونه ورزده کړل، ټول ئې، بيا ئې ملائکو ته وړاندي کړل، نو وئې ويل: د دغو پر نومونو مي خبر کړئ؛ که رښتيني ياست.
وئې ويل: پاکي ده تا لره، مونږ. له هغه پرته چي تا راښودلي هيڅ علم نه لرو، ته خو بې شکه چي ښه پوه او ښه د حکمت خاوند يې.

له دې آيت نه څو مهم مطالب تر لاسه کولی شو:

الله جل شأنه آدم عليه السلام او د ده نسل ته په ملائکو باندي دا فضيلت ورکړی چي علم ئې تر فرشتو جامع دئ، د هرڅه د پېژندلو او هغه ته د خاص نوم ورکولو استعداد په کي ايښودل شوی، خو ملائکي داسي دي چي هر صنف ئې د خپل خاص کار په اړه علم لري او د نورو شيانو په اړه نه پوهېږي، هر څه پېژندل او بيا هغه ته خاص نوم ورکول د انسان ځانګړتيا ده، دا خصوصيت په بل هيڅ مخلوق کي نشته، د زمکي د خلافت لپاره همداسي يوه مخلوق ته ضرورت وو، ملائکو دا کار نه شو کولی. متأسفانه ځيني داسي ګمان کوي چي ملائکو غوښتل د زمکي خلافت د دوی په واک کي وي او بل چا ته ورنکړی شي، الله غوښتل دوی په دې

ملامت کړي او ورته ثابته کړي چي ترتاسو آدم علیه السلام د دې مقام لپاره وړ دئ، نو آدم علیه السلام ته په غوږ کي وویل شو چي د دې او هغه شیانو نومونه څه دي، بیا د همدغو شیانو د نومونو په اړه له ده او ملائکو نه امتحان واخیستل شو، ملائکي ناکامه او دی بریالی شو. حال دا چي نه دا کار د امتحان اخیستو لپاره ترسره شوی، نه ملائکي داسي دي چي د الله له حکم نه مخالفت وکړي او د ځان لپاره کومه دنده وغواړي او نه په داسي امتحان سره د آدم علیه السلام وړتیا ثابتېدی شي. دا له اسرائیلي روایاتو نه اخیستل شوي آراء دي، په دې کي هم الله تعالی ته د عدل او عقل خلاف کارونه منسوب شوي او هم ملائکو ته د گناه کارونه؟ الله تعالی خو نه د عدل خلاف کار کوي او نه د عقل، دا تأویل هم د عدل منافي دئ هم د مشاهدې، داسي امتحان چي په هغه کي یوه ته نقل ورکړی شي، د عدالت منافي امتحان دئ او مونږ په مشاهدې سره گورو چي آدم علیه السلام او اولاد ته ئې د ټولو شیانو نومونه نه دي ښودل شوي، په څو دلایلو:

- که ده ته نومونه ورښودل شوي وی نو باید ترقیامته د ده په ټول اولاد کي همدا نومونه پاته وی، د ده عرب او عجم زامنو باید ورته نومونه کارولی او د ټولو ژبه یوه وی. خو عملاً گورو چي نه ژبه یوه ده او نه نومونه. دا دوی ولي د قرآن د آیتونو داسي تعبیرونه کوي چي د مشاهدې خلاف دي، آدم علیه السلام ته به نومونه همغسي ښودل شوي وي لکه د ده اولاد ته چي ئې ښيي، د آدم علیه السلام قصه خو ئې د دې لپاره راوړې چي د ده اولاد ته وښيي چي پر تاسو مي دا او دا نعمتونه پېرزو کړي، تاسو

ته مي پر ټولو مخلوقاتو فضيلت درکړ، پر ملائکو هم، د هر څه پېژندل او خاص نوم ورته وضع کول ستاسو هغه ځانګړتيا ده چې هيڅ مخلوق ته نه ده ورکړی شوې، په کوم ترتيب چې الله تعالی د آدم عليه السلام اولاد ته نومونه ښيي همداسي ئې آدم عليه السلام ته ښودلي، د آدم عليه السلام هر لمسی چې پيدا شي نو هر څه ته لاس اچوي، يوه خوا بله خوا ئې ګوري، نوم ورته ږدي، مور، پلار، ډوډۍ او اوبو ته له خپلي خوا نومونه ږدي، په سر کي خوراک او څښاک په ژړا غواړي، چې لږ لوی شي خپلو ضروري شيانو ته داسي وړوکي وړوکي نومونه کېږدي چې خپله مور وربانديي پوهولی شي، که ئې مور پلار خپله ژبه وربانديي تحميل نه کړي نو ځان ته به نوې ژبه او نومونه غوره کړي، آدم عليه السلام ته د نومونو د ښودلو معنی دا ده، نه هغه چې په اسرائيلي رواياتو کي راغلې.

- د ټولو شيانو علم له الله پرته هيچا ته ممکن نه دئ، آدم عليه السلام او اولاد ئې دا توان نه لري چې د ټولو شيانو نومونه زده او حفظ کړی شي، حافظه ئې دومره ظرفيت نه لري.
- دا خبره مو بايد تل په پام کي وي چې قرآن د حق او باطل د پېژندو لپاره وروستی معيار او ملاک دئ، هره اختلافي خبره بايد قرآن ته محول شي او يوازي هغه خبره حق وګڼو چې له قرآن سره موافق وي، روايت به د قرآن په تله تلو، نه دا چې د قرآن آيت د روايت لپاره تأويل کړو! دا خو هغه کار دئ چې اهل کتابو وکړ او په نتيجه کي ئې د الله کتاب شا ته وغورځاوو، په رواياتو پسې ولاړل او په اختلافاتو اخته شول، حاشا و کلا

چي صحابه دي هغه خبره وکړي چي قرآن نه وي کړې، صحابه خو د قرآن لومړي زده کوونکي او حاملان وو، تر هرچا ښهورباندي پوه شوي وو، له هغه چا ئې مخامخ اورېدلی وو چي دا قرآن ورباندي نازل شوی وو، څنګه به هغوی د قرآن خلاف خبره کوي؟ که کله له داسي روايت سره مخامخ کېږو چي له قرآن سره اړخ نه لګوي نو د دې په ځای چي د قرآن آيتونه د روايت لپاره تأويل کړو بايد ووايو چي يا راوي اشتباه کړی او يا مروي عنه د اهل کتابو خبره کوله او اورېدونکي ګمان کړی چي دا د ده خپله خبره او رأيه ده او نورو ته ئې د ده د خبري په توګه انتقال کړې. په رواياتو کي بې شمېره داسي روايات شته چي په اصل کي د اهل کتابو روايات دي خو صحابه وو ته منسوب شوي.

- د (علم آدم الاسماء کلها) تفسير بايد تر هر څه د مخه په خپله په قرآن کي ولټوو او وګورو چي (علَّم) په کومه معنی راغلی؟ قرآن مونږ ته د دې وضاحت کړی، د قرآن په رڼا کي په دې پوهېدل آسانه دي چي آدم عليه السلام ته د اسماوو تعليم او ښوونه داسي ده لکه چي د ده اولاد ته د بيان د تعليم په اړه ئې فرمايلي: (علمه البيان: خبرې کول ئې وروښودل). الله تعالی انسان ته د وينا استعداد ورکړی، دا ښوونه داسي نه ده چي د پيدايښت له لومړۍ ورځې خبري کولی شي، بلکي ورو ورو ئې زده کړي، همدا راز ئې د ټولو شيانو د پېژندو او هر يوه ته د خاص نوم ورکولو استعداد ورکړی.

آدم عليه السلام په دې خاطر په زمکه کي د خلافت لپاره تر فرشتو

غوره دئ چي ده ته تر فرشتو د جامع علم او پوهي استعداد ورکړی شوی، چي له هر څه سره مخامخ شي نو د تفحص او تجسس حس ئې وهڅوي، د هغه پلټنه کوي، د هغه د پېژندلو هڅه کوي او په خصوصیاتو ئې له پوهېدو وروسته هغه ته مناسب نوم غوره کوي.

د انسان ټوله پوهه او علم د نومونو او اسماوو مجموعه ده، خو ګورو چي د نومونو غوره کول د انسان کار دئ، هغه په خپله د یوه شي له پېژندلو او جوړولو نه وروسته هغه ته مناسب نوم غوره کوي، همدا وجه ده چي په مختلفو قومونو کي د اشیاوو نومونه بېل بېل دي. که دا نومونه الهامي وی باید د آدم علیه السلام په اولاد کي ثابت پاته شوي او له یوې پېړۍ بلي ته انتقال شوي وی.

له بلي خوا د انسان د حافظې ظرفیت محدود دئ، یو معین شمېر الفاظ حفظ کولی شي، د ټول عالم د ټولو شیانو نومونه د ده په محدودي حافظې کي نه ځائېږي، داسي جامع او کلي علم یوازي له علیم الله سره دئ، نو آدم علیه السلام ته هر څه د نوم ښودلو معنی دا ده چي آدم علیه السلام ته ئې د هر څه د پېژندلو او په مناسب نوم د هغه د نوملو استعداد ورکړ، په زمکه کي د خلافت لپاره همدا استعداد ضروري دئ، فرشتو ته دا استعداد نه دی ورکړی شوی، د هغوی علم محدود دئ، هره ډله ئې یوازي د خپلي مشخصي دندي په اړه علم او پوهه لري.

د فرشتو په نسبت دا غوره والی یوازي آدم علیه السلام ت مختص نه دئ بلکي د ده د ټول نسل لپاره دئ؛ دا ځکه چي د زمکي خلافت ده او د

ده اولاد ته ورکړی شوی، باید دا استعداد د ده په ټول نسل کي هم موجود وي.

فرشتو ته امر شوی چي آدم علیه السلام ته سجده وکړي، په دې اړه د مفسرینو ترمنځ پوره اختلاف شته چي آیا دا سجده د تعظیم سجده وه که د شکر، آدم علیه السلام ته وه او که د آدم علیه السلام په لوري او الله تعالی ته. غوره رأیه دا ده چي فرشتې د آدم علیه السلام په وړاندي په انقیاد او منني مکلف شوې، کېدی شي د دې انقیاد د اظهار لپاره ئې کوم خاص حرکت هم ترسره کړی وي، لکه د لمر، ستورو او ونو له سجدې نه چی مراد کامل انقیاد او مننه ده، نه د انسان په شان تندی پر زمکه ایښودل، دا ځکه چي دوی د انسان په شان نه دي چي ملا او زنګون ولري، کوپ شي او تندی پر زمکه کېږدي. د آدم علیه السلام په وړاندي د فرشتو له انقیاد سره، د زمکي او آسمانونو هر څه انسان ته مسخر شول، دا ځکه چي ملائکي د دې عالم د چارو سمبالوونکې دي، د دوی له انقیاد سره به هر څه د انسان په وړاندي منقاد او مسخر وي، لکه چي قرآن فرمایي:

’Î bÎ ‡ çZB $ÈY‹Ïd ÇÚ ö‘F{$ ’Î $Br ÏNºq»J¡¡9$ ’Î $B /ä9 •‚q ™r

الجاثیه:۱۳ ÇÊÌÈ šcr㍩3xÿtGtƒ 5Qöqs)j9 ;M»tƒUy š• Ï9ºsŒ

او تاسو ته مو ټول هغه څه چي په آسمانونو کي دي او هغه څه چي په زمکه کي دي مسخر کړل، یقیناً په دې کي هغه قوم ته نښې دي چي فکر کوي.

په ملائکو ایمان

د زمکي او آسمانونو هر څه به په هغه صورت کي انسان ته مسخر وي چي سمبالوونکې فرشتې ئې انسان ته منقادي وي، له دې نه معلومېږي چي دا د آدم علیه السلام په وړاندي د فرشتو انقیاد یوازي د ده لپاره نه وو بلکي د ده د اولاد لپاره هم وو.

موږ عملاً ګورو چي د کوم کار اراده کوو، که له زمکي ډبره را پورته کوو، له وني نه مېوه را شکوو، له ډبرو اوسپنه راوباسو او موټرې او جهازونه ترې جوړوو، زموږ په ټولو کړو وړو کي فرشتې زموږ له ارادې سره سم خوځېږي او په دې ترتیب موږ ته د هغه کار د تر سره کولو توفیق را په برخه کېږي چي د کولو اراده ئې کوو، که داسي نه وی نو انسان به د جماداتو په څېر وو او په خپله خوښه به ئې د کوم کار د کولو توان او قدرت نه درلود.

انسان ته داسي فرشتې ټاکل شوې چي د ده څارنه کوي، هره خبره او هر عمل ئې لیکي، دا فرشتې هره دوشنبه او پنجشنبه لیکل شوي عمل پاڼې پورته وړي او ځای ئې نوري فرشتې نیسي. فرشتې د الله په عبادت کي لګیا وي، د الله اوامر ترسره کوي، د ده ستاینه کوي او مؤمنانو ته له الله نه بخښنه او مغفرت غواړي، لکه چي قرآن فرمایي:

[illegible]

[illegible]

> # ‹ ã Üĝïr 7 =‹î™ {qã7?$ {qç$? ûiï%Ö öyô$Ï $Vÿãr ¡zJôs

ÇÐÈ ËÅgøs$ غافر: ٧

هغه چي عرش حمل کوي او د هغه شا و خوا کي دي، د خپل رب د ستاېني تسبيح وايي او په هغه ايمان لري او هغو کسانو ته بخښنه غواړي چي ايمان ئې راوړی، (وايي) اې زموږ ربه! په پېرزويني او پوهي سره هر څه ته رسېدلی يې (هر څه دي په خپل رحمت او علم سره احتواء کړي)، نو هغو کسانو ته بخښنه وکړه چي توبه ئې وکړه او ستا د لاري متابعت ئې وکړ او د دوزخ له عذابه ئې وساته.

په فرشتو د ایمان غوښتني

څوک چي په دې حقیقت ایمان لري چي په دې عالم کي هر څه د الله په اراده او د الهي سننو سره سم او د هغو فرشتو په لاس ترسره کېږي چي د الله له لوري ورباندي ګمارل شوي، هغه به نه یوازي دا چي په هیڅ حالت کي د یوازیتوب احساس نه کوي؛ بلکي د الله په معیت به ډاډه وي او باور به لري چي الله به ئې په خپلو نامرئي لښکرو تأیید کوي، لکه چي قرآن د بدر د جګړې په ارتباط فرمایي:

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] آل عمران:۱۲۳-۱۲۵

او يقيناً چي الله په بدر کي تاسو ته نصرت او بريا درکړه په داسي حال کي چي تاسو کمزوري وئ، نو له الله نه ووېرېږئ تر څو مو شکر کړی وي.

کله چي تا مؤمنانو ته ويل: آيا دا درته کافي نه ده چي ستاسو رب مو په دريو زرو رالېږل شويو ملائکو مرسته وکړي؟

هوکې! که صبر او تقوی وکړئ او دوی په همدې شور ځور درباندي راشي، نو ستاسو رب به مو په پنځو زرو نښانمنو ملائکو مرسته وکړي.

يعني د صبر او تقوا په نتيجه کي به الله تعالی د دښمن له شمېر سره برابرې فرشتې ستاسو مرستي ته رالېږي، که د دښمن فوځ درې زره وي، نو الله به ستاسو مرستي ته درې زره ملائکي راولېږي، که پنځه زره شو، پنځه زره به راولېږي، که هغوی له شور ځور او مستۍ سره او ناڅاپي پر تاسو يرغل وکړي الله تعالی به هم ځانګړې ملائکي له خپلو خاصو نښانونو سره راولېږي، مه د دوی له شمېر نه وېره ولرئ او مه ئې له ظاهري شان شوکت نه.

همدا را ز فرمايي:

(q2B#ä šú ï‰$(qç̈ù ŠŠèB ’ô þ3Í=J$ ’Î] 7 /‘ Ó Çqã[illegible])

É$Ÿ ãR[$-ù (qç̈õN$ =ã•‰$(rãÿ. šú ï‰$É qè ’Î ’Åè™

¼ãqß‘r ©$(q‰© ŠŠR'Î š• ÿŒ Ç̈È 5$Z/ @à2 ŠŠšB (qç̈õN$r

Ç̈È É$)ë$ Ï/‰© ©$ c îù ¼ãqß‘r ©$ Ȩ$±ç `Br

ÇİÈ í$Z9$$>#‹ã `ƒ•Ïÿ»3ü ž c &r qq®rä ù Ðà6 ÿ‡Œ

الانفال:۱۲

هغه وخت چې ستا رب فرشتو ته وحې کوله چې زه درسره يم، نو هغه کسان ثابت قدمه کړئ چې ايمان ئې راوړی، ژر به د هغو خلکو په زړه کې وېره واچوم چې کافران شوي، نو سرونه ئې ووهئ او هر هر بند ئې ترې ووهئ.

دا د دې لپاره چې له الله او د ده له رسول سره ئې مخالفت وکړ او څوک چې له الله او رسول سره ئې مخالفت وکړي نو يقيناً چې الله سخت عذاب ورکوونکی دئ.

همدا دئ نو وئې څکئ او دا چې کافرانو لره د اور عذاب دئ.

د دې مبارکو آيتونو اساسي لارښووني دا دي:

- الله تعالی د بدر په جګړې کې ملائکو ته امر وکړ چې زه درسره يم، درومئ د مؤمنانو قدمونه ټينګ او عزم ئې مضبوط کړئ او په دوی کې صبر او استقامت راپيدا کړئ.
- مؤمنان دې ډاډه وي چې الله تعالی به حتماً د کافرانو په زړونو کې وېره او خوف اچوي، د هرې نښتې پايله د جنګياليو په وېرې او زړه ورتيا پورې تړلې ده، هغه لوری به بريا ترلاسه کوي چې په ډاډه او مطمئن زړه سره د دښمن مقابله کوي او هغه لوری به له ماتې سره مخامخ کېږي چې وېره ئې په زړه کې راولاړه شوې.
- مؤمنانو ته ويل شوي چې د جګړې په مهال خپله ټوله توجه دې خوا

ته واړوئ چي د دښمنانو سرونه قلم کړئ او بندونه ئې قطعه کړئ.

- دا د دوی د هغه مخالفت سزا ده چي له خپل رب او د ده له پیغمبر سره ئې کړی، شدید العقاب رب به دوی ته ستاسو په لاس همدا سزا ورکوي.
- دا په دنیا کي د دوی پایله ده او په آخرت کي ئې ځای د دوزخ اور دئ.

ځینو مفسرینو هغو روایاتو ته اعتبار ورکړی چي وایي: فرشتو د بدر په جګړي کي مخامخ او عملاً برخه اخیستې ده او د کافرانو د سرونو او بندونو په وهلو کي ئې ونډه درلوده، ځینو نورو ویلي چي دوی دا کار د مجاهدینو په لاس کړی، خو ځینو نورو دا روایات د اعتناء وړ نه دي ګڼلي، ځکه چي نه د آیت الفاظ دا مفهوم افاده کوي او نه دا د الله تعالی سنت دئ چي د فرشتو په ذریعه د کافرانو مقابله وکړي، د قرآن د وینا له مخي فرشتې د عذاب نازلولو لپاره ګمارل کېږي، نه د دې لپاره چي د مجاهدینو په څنګ کي له کافرانو سره وجنګېږي، که داسي وی نو یوه فرشته د ټولي نړۍ د کافرانو د مقابلې لپاره کفایت کوي.

آیت په صراحت سره وایي چي د فرشتو دنده یوازي دا وه چي د مؤمنانو زړونه مضبوط او قدمونه ټینګ کړي. د الله تعالی سنت دا دئ چي کافرانو ته د مجاهدینو په لاس سزا ورکوي.

همدا راز فرمایي:

A“R&r šú üZBsB8$ ’ ?ãr ¾ïÎqlS‘ 4?ã ¼çG^‹Å™ ª!$A“R& Sé

[illegible]

[illegible] التوبه:۲۶

بیا الله خپله ډاډېينه په خپل استازي او په مؤمنانو نازله کړه او هغه فوځونه ئې راولېږل چې تاسو نه لیدل او هغه کسان ئې تعذیب کړل چې کافران شوي وو او همدا د کافرانو سزا ده.

د احزابو د جګړې په ارتباط فرمايي:

[illegible]

[illegible]

[illegible] الاحزاب:۹

اې مؤمنانو! د الله هغه پېرزوینه درپه یاد کړئ چې کله د دښمن فوځونه تاسو ته راورسېدل نو په دوی مو سیلۍ او هغه فوځونه راولېږل چې تاسو نه لیدل او الله په هغه څه چې تاسوئې کوئ بصیر دئ.

دا آیت د احزابو هغې سختې نښتې ته ګوته نیسي چې د مسلمانانو په ضد ټول مخالفین یو ځای شوي وو، د قریشو تر مشرۍ لاندې پر مدینې د پرېکنده برید لپاره خوځېدلي وو، غوښتل ئې له مسلمانانو سره خپله ستونزه د تل لپاره حل کړي، مدینه دا د اسلام ستر او یوازنی مرکز ونیسي، مسلمانان ترې وشړي او داسې څوک پرې مسلط کړي چې د دوی

خوښ او د اسلام په ضد د دوی ملګري وي، یهودانو او منافقینو هم دوی ته په جنګ کې د ملګرتیا ډاډ ورکړی وو، د عربو په تاریخ کې تر ټولو ستر فوځ د برید لپاره چمتو شوی وو، مسلمانانو د مخامخ مقابلې توان په ځان کې نه لیدو، د یوه خندق په کیندلو سره ئې غوښتل د دوی مخه ونیسي، د اضطراب او پرېښانۍ حالت ئې داسې وو چې د ځینو زړونه پوړېدل، ځیني د الله تعالی د وعدو په اړه شکمن شول، ځینو تمنا کوله چې کاش په مدینه کې نه وی، ځینو د نفاق لاره غوره کړه او دښمن ته ئې د دوستۍ پیغامونه لېږل، الله تعالی دغه ستر فوځ په خپلو غیبي لښکرو مات کړ، سخته سیلۍ ئې پر دښمن مسلطه کړه، داسې چې آسونه او اوښان ئې تښتېدل، خیمې ئې ړنګې شوې، دیګونه ئې نسکور شول، له تېښتې پرته ئې بله چاره نه موندله، هغه ستر لښکر په څو شېبو کې خور وور شو، کله چې رڼا شوه او مسلمانانو د دښمن لوري ته وکتل هیڅوک ئې تر سترګو نشو، ډاګ ئې تش او سپېره وموند.

څوک چې په فرشتو ایمان لري او په دې باور وي چې الله تعالی د ده څارنه کوي او فرشتې د ده هره خبره او هر کار لیکي، هغه به په خپلو خبرو او په خپلو کړو وړوکي محتاط وي، د داسې څه له ویلو او کولو به ځان ساتي چې فرشتې ئې د ګناه په توګه د ده په عمل پاڼه کې ثبتوي.

ډېره عجیبه ده چې انسان دي هم په دې باور ولري چې د ده ښي او چپ اړخ ته داسې حساس او دقیق څارونکي ګمارل شوي چې هره شېبه، په هر حالت او په هر ځای کې د ده هره خبره اوري او د ده هر څه ګوري

او هغه ليکي، تر څو ئې په ليکلي توګه خبير او بصير خدای ته وړاندي کړي، هو سره له دې اعتقاده هغه د ګناه جرأت هم کوي!

همدا راز څوک چي له زړه نه په دې حقيقت باور ولري چي پدې عالم کي هر څه د الله تعالی په اراده او د الهي سننو سره سم، د هغو ملائکو په لاس ترسره کېږي چي د ټولو کارونو سمبالول ورته سپارل شوي، هغه به هيڅکله له پېښو او حوادثو مأيوس نشي، که څه هم په ظاهر کي خطرناکي او هيبت ناکي وي او د ده په ضرر، دا ځکه چي هغه په دې ايمان لري چي د دې عالم پېښي نه تصادفي دي او نه په خپل سر، هره پېښه د الله جل شأنه په اراده تر سره کېږي او خامخا د هغه تر شا کوم مصلحت او حکمت مضمر دئ.

په قضاء او قدر ایمان

د قضاء او قدر موضوع یوه له هغو مهمو اعتقادي موضوعاتو څخه ده چې ډېر بحثونه پرې شوي، د علماوو تر منځ ډېر اختلاف پرې راولاړ شوي، دښمنانو ډېر اعتراضات پرې کړي، ډېرو ته تر ټولو پېچلې موضوع برېښېدلې، ځینو په دې اړه داسې څه ویلي چې موضوع ئې د توضیح په ځای مزید پېچلې کړې او خلکو ته ئې سوالونه او شبهات راپیدا کړي، ځینو په دې اړه له بحث کولو ممانعت کړی او ویلي ئې دي چې باید په مجمله توګه ئې ومنو، له ژور او تفصیلي بحث نه ډډه وکړو. مخکې له دې چې تفصیلي بحث ته ننوځو باید ووایو چې په مختصره توګه په قضاء او قدر د ایمان معنی دا ده:

- الله تعالی د هر انسان او هر مخلوق برخلیک له مخکې ټاکلی، دا برخلیک نه بدلېدونکی دئ، هیڅوک او هیڅ څه نشي کولی په دې کې بدلون راولي.
- انسان یوازې هغه څه کولی شي چې الله تعالی ورته مقدر کړي، الله تعالی ئې وغواړي او ده ته ئې د کولو توفیق ورکړي.

• د عالم له پيدايښته تر قيامته پوري چي کومي پېښي رامنځته کېږي، په لوح محفوظ کي ليکل شوې، هره پېښه به په خپل ټاکلي وخت او خپل ثابت ځای کي واقع کېږي.

کم علمه او د سطحي نظر خاوندانو ته په دې خبرو کي اشکال په نظر ورځي، گمان کوي چي د دې عقيدې له مخي بايد انسان داسي بې واکه، محکوم او مجبور مخلوق وګڼو چي په خپله خوښه او اختيار نه ښه کار کولی شي او نه بد، د خپلي دغي غلطي انګېرني په اساس اعتراض کوي چي که د انسان برخليک او مقدرات له مخکي ټاکل شوي وي او په دې مقدراتو کي هيڅ ډول تغيير نشي راتلی، نو ولي به انسان د ښه يا بد عمل په سبب مکافات او مجازات کېږي؟!!

په مسلمانانو کي هم ځيني داسي دي چي د (تقدير) تر څنګ د (اختيار) منل ورته گران برېښي او کله کله په دې اړه د داسي مغالطې مرتکب شي چي له هغې نه وتل او سمه لار موندل ورته محال شي. ځيني په هغو نصوصو استناد او استدلال کوي چي وايي: انسان خپله لار په خپله خوښه غوره کوي، د ده نېک او بد عمل د ده خپل انتخاب دئ، خوښه ئې د کفر لار او د شيطان ملگرتيا غوره کوي او که د ايمان لار او د الله تعالی بندگي، يوه ئې دوزخ ته بيايي او بله جنت ته، جنت د ده د نېکو عملونو بدله او دوزخ د ده د بدو عملونو سزا ده. او ځيني په هغو نصوصو تکيه کوي چي انسان د مقدراتو په وړاندي خاضع او تسليم گڼي او مقدرات ثابت او تغيير نه منونکي. د قضاء او قدر په اړه چي کوم آيتونه او روايات راغلي،

په تعبیر کې ئې مسلمانان په درېو ډلو وېشل شوي:

۱. هغه چې انسان د مقدراتو په وړاندي داسي بې واکه، مجبور او محکوم مخلوق ګڼي چې برخلیک ئې له مخکي ټاکل شوی، دی ئې د بدلولو توان نه لري، د ده افعال او کړه وړه نه د ده د خپلي ارادې زېږنده دي او نه ئې د خپل ذاتي توان او ځواک محصول، اراده ئې د الله تعالی د ارادې تابع او ځواک ئې الهي توفیق دئ، دا ډله د جبریه په نامه نومول شوې. د دوی د عقیدې او باور خلاصه دا ده:

- انسان په خپلو افعالو کي خپلواک نه دئ.
- ځیني انسانان سعید او بختور او ځیني شقي او بد بخت پیدا شوي.
- ځیني انسانان د جنت لپاره پیدا شوي او ځیني د دوزخ لپاره،
- جنتي به خامخا د جنت کارونه کوي او دوزخي د دوزخ، نه دا خپل برخلیک بدلوی شي او نه هغه!
- که الله تعالی څوک جنت یا دوزخ ته لېږي دا پوښتنه نه شي ترې کېدی چې ولي؟ که ټول انسانان دوزخ ته ولېږي، ظلم ئې نه دئ کړی او که ټول جنت ته ولېږي بې عدالتي ئې نه ده کړې. دا ځکه چې ظلم هغه څه ته وایي چې څوک د بل په مال او حق تېری وکړي، انسانان ټول د ده مخلوق او دی ئې ټولواک دئ، د دوی په اړه هره پرېکړه د ده حق دئ.

۲- هغه چې د پورتنۍ ډلي په مقابل کي ده، انسان په خپلو افعالو کي مستقل او خپلواک ګڼي، د ده ټول افعال د ده د خپلي ارادې زېږنده بولي، د دوی له نظره جنت د مؤمن حق دئ چې خامخا ئې باید ترلاسه کړي او

دوزخ د کافر د بدو عملونو سزا ده چي باید ورسره مخامخ شي، دوی د مخکنۍ ډلي عقیده او مجبوروونکی تقدیر او برخلیک د الهي عدل خلاف ګڼي، دوی د قدریه په نامه یاد شوي، چي د باور خلاصه ئې دا ده:

- د انسان هر عمل په خپله د ده له لوري دئ، هم بد عمل په خپله خوښه کوي او هم نېک عمل، مخکنۍ ډله د انسان ټول افعال الله تعالی ته منسوبوي او دوی ټول انسان ته منسوبوي.
- جنت ته به هغه څوک درومي چي د جنتیانو عمل ئې کړی وي او دوزخ به د هغه چا ځای وي چي د دوزخیانو عملونه ئې کړي.

دا دواړه ډلي د خپلي عقیدې په ملاتړ کي په خاصو او ځانګړو نصوصو استناد کوي او د مقابل طرف د استناد وړ آیات تأویلوي او روایات ئې یا نه مني او یا ئې د آیتونو په څېر تأویلوي.

۳- د دغو دواړو ډلو په مقابل کي درېیمي ډلي منځنۍ لار غوره کړې، د انسان په نسبي اختیار او نسبي محکومیت باور لري. دوی د اهل سنت و جماعت په نامه یادېږي او د امت اکثریت جوړوي.

اهل سنت و جماعت په دې عقیده دي چي انسان نه مجبور مطلق دئ او نه مختار مطلق، بلکي په یوې محدودې کي د اختیار خاوند دئ، د دوی له نظره د انسان په اړه دا عقیده درلودل چي هغه په مطلقه توګه محکوم او مجبور دئ هم د واقع خلاف خبره ده، هم له څرګندو نصوصو سره متصادم او هم د الهي عدالت خلاف، عملاً ګورو چي انسان نه د جماداتو په څېر بې واکه او محکوم دئ او نه داسي فعال مایشاء چي هر څه ئې زړه

وغواړي وئې کړی شي، خبره داسي نه ده بلکي د ځينو کارونو د کولو واک
او اختيار لري او د ځينو له کولو عاجز او ناتوانه، د همدغه واک او اختيار په
وجه له هغه سره محاسبه کېږي، ده ته چي د کومو کارونو کول ممکن دي
د هغوی له منځه د يوه انتخاب کولی شي، خو د ده په دې انتخاب چي کوم
نتايج مرتب کېږي، دی ئې په خپله نه بلکي الله تعالی ئې پرې مرتب کوي،
په دې لار کي چي دی له کومو لوړو ژورو سره مخامخ کېږي دا ټول د ده
له واکه بهر شيان دي، که هغه مجبور او بې اختياره وی نو نه محاسبه
ورسره صحيح وه او نه ئې مجازات، دا ځکه چي د هغه چا مجازات او
تعذيبول د عدالت خلاف کار دئ چي د اختيار او واک خاوند نه وي او د
هر کار په کولو اړ شوی وي، الله تعالی په خپلو بندګانو ظلم نه کوي، څنګه
به هغه څوک تعذيبوي چي بل ګناه ته اړ کړی وي، الله تعالی خو د
مجبوريت او اضطرار په وخت کي حرام کار هم انسان ته روا کړي.

جبريه د خپلي عقيدې د اثبات لپاره په دې آيت تر هر څه زيات
استناد کوي:

ÇÏÈ bqèJè? $Br ÷ß)-{ ª! $ الصافات:۹۶

چي ترجمه ئې داسي کوي:

او الله هم تاسو پيدا کړي يئ او هم ستاسو عملونه!

يعني دا تاسو نه يئ چي خپل عملونه ترسره کوئ بلکي ستاسو
عملونه هم د الله تعالی له لوري پيدا کېږي!! د خپلو عملونو پرېکړه تاسو
نه کوئ الله تعالی ئې کوي!!

د دغې ژباړي او استدلال په اړه باید ووایو:

- دا ژباړه ناسمه او د آیت د مراد او مقصد خلاف ده. راشئ د دې آیت الفاظو ته لږ ځیر شو او وګورو چي د آیت دقیقه او سمه ترجمه کومه ده؟ دا په اصل کي د ابراهیم علیه السلام د هغې جامع وینا یوه برخه ده چي خپل مشرک قوم ته ئې کړې، په صحیح ترجمې او معنا ئې په هغه صورت کي سم پوهېدی شو چي دا آیت او ترې مخکنی یو ځای په پام کي ونیسو، د دواړو آیتونو ترتیب داسي دی:

ÇÎÈ bqèJè? $Br ä/B)=}{ ª! $r ÇÎÈ bqçÅ? $B brß/ç?& A$%

الصافات: ۹۵-۹۶

وئې ویل: آیا د هغه څه عبادت کوئ چي تاسو ئې (په خپله) تراشئ؟ حال دا چي الله تعالی هم تاسو پیدا کړي یئ او هم هغه څه چي تاسو ئې جوړوي.

په مخکني آیت کي د دوی بتان د (ماتنحتون) په نامه یاد شوي او په وروستني آیت کي همدا (ماتنحتون) د (ماتعملون) په صیغه راغلي، یعني الله تعالی هم تاسو پیدا کړي یئ او هم هغه بتان چي تاسو په خپل لاس جوړ کړي.

دلته (ما تعملون) داسي دئ لکه په لاندي آیتونو کي چي راغلي:

$g9 NG ù $V»èR& $Z/Ÿ‰ # ôM=Ïã $£JÏB Ng9 $Zo=z $R& (#÷ƒ tO9r&

ÇÊÐÈ bqä3Î=»B

یس: ۷۱

آیا دې ته ئې پام نه دئ کړی چې مونږ هغه څاروي ورته پیدا کړل چې زمونږ لاسونو جوړ کړي او اوس ئې دوی خاوندان دي.

او یا دا آیت:

ÇÌÎÈ bræã6 ô„ Xù& Ùg/Ÿ‰# ç-Üã $Br ¾ÍÌJ0 `Ë (qèã2 ùü

یس: ۳۵

ترڅو ئې مېوه او هغه څه وخوري چې دوی په خپلو لاسونو جوړ کړي، نو آیا شکر نه کوي؟!

د دې آیت (وَاللّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ) دا الفاظ (وَمَا تَعْمَلُونَ) داسي تعبیرول چې الله تعالی د انسان عملونه پیدا کوي، غلط تعبیر دئ، صحیح تعبیر ئې هماغه مخکنی تعبیر دئ چې په یوه حدیث کي هم داسي اشاره ورته شوې: الله تعالی صانع او مصنوع دواړه پیدا کړي، یعني هم ئې انسان پیدا کړی او هم هغه څه چې انسان ئې جوړوي، له دې آیت نه دا انتباه اخیستل چې انسان په خپل عمل کي هیڅ راز استقلال نه لري ډېره بې بنسټه انتباه ده.

همدا راز دا ډله په دې روایت ډېر استناد کوي:

عن عبدِ اللّهِ قال: «حدثنا رسولُ اللّه صلی الله علیه وسلم قال: إن أحدَكم يُجمَعُ في بطنِ أمِّه أربعينَ يوماً، ثم يكون عَلَقةً مِثلَ ذلک، ثم يكون مُضغةً مثلَ ذلک، ثمّ يَبعثُ اللّهُ مَلَكاً فيُؤْمرُ بأربع: برِزقهِ وأجَلهِ، وشقيٌّ أو سعيد. ثم ينفخ فيه الرُّوح. فوَاللّه إنّ أحدَكم ليَعملُ بِعملِ أهلِ النار، حتى ما يكونُ بينه وبينَها غيرُ باع أو ذِراع، فيَسبِقُ عليه الكتابُ، فيعمَلُ بعمل أهل الجنّة

فيدخُلها. وإن الرجل لَيعملُ بعملِ أهلِ الجنّةِ حتى ما يكونُ بينَه وبينها غيرُ ذراعٍ أو ذراعين، فيَسبِق عليه الكتاب، فيعمل بعملِ أهلِ النار فيدخلها».

رواه البخاري

له عبد الله رضي الله عنه روایت دئ چي رسولُ اللّه صلی الله علیه وسلم مونږ ته دا خبره وکړه: یقیناً چي ستاسو هر یو د مور په رحم کي څلوېښت ورځي رایوځای کېږي، بیا همدومره موده ځوړند توکی وي، بیا همدومره موده ژوول شوې غوښې ته ورته وي، بیا الله تعالی یوه فرشته راولېږي او د څلورو شیانو (د لیکلو) امر ورته وشي: د ده رزق، اجل او دا چي شقي (بد بخت) به وي که سعید(بختور)، بیا روح په کي پو شي، نو په الله قسم چي ستاسو یو کس به د دوزخیانو عملونه کوي، تر هغه چي د ده او دوزخ تر منځ به یوازي یو لاس (نیم گز) واټن پاتې وي، خو (د مقدراتو) لیک پاڼه به ئې پرې وړاندي شي، نو د جنتیانو عمل به وکړي نو ورداخل به شي او یقیناً چي یو کس به د جنتیانو عمل کوي، تر هغه چي د ده او جنت تر منځ به یوازي یو لاس (نیم گز) واټن پاتې وي، خو (د مقدراتو) لیک پاڼه به ئې پرې وړاندي شي، نو د دوزخیانو عمل به وکړي نو ورداخل به شي.

د دې روایت په اړه لاندي ټکي د پام وړ دي:

- قدریه دا او دې ته ورته روایات د حدیث په توگه نه مني، نه ئې متن مني او نه ئې اسناد.
- دا د جبریه وو لپاره نه یوازي مستمسک نه شي کېدی بلکي د دوی د عقیدې په بطلان دلالت کوي، دا ځکه چي دلته جنت او دوزخ ته تگ د

انسان په عمل پوري تړل شوي او په کي ویل شوي: فيعمَلُ بعمل أهل الجنّة فيدخُلها: نو د جنتيانو عمل به وکړي او د همدې عمل په وجه به جنت ته داخل شي، فيعمل بعملِ أهلِ النار فيدخلها: نو د دوزخيانو عمل به وکړي او د همدې په سبب به دوزخ ته داخل شي.

- د فرشتو دا کتابت، کتابت بالحکم نه دئ کتابت بالوصف دئ، ليکنه ئې داسي نه ده چي دا دي سعيد يا شقي وي، بلکي داسي ده چي دا به سعيد يا شقي وي، دا ځکه چي کتابت ئې له خلقته مخکي نه بلکي له خلقت او په ده کي د روح له پو کېدو وروسته شوی او دا داسي ده لکه په يوې فابرېکې کي چي کومه دوا يا خوراکي توکی توليد شي او د فابرېکې مربوط هيئت د هغه له پاسه د دې خبرو د ليکلو هدايت ورکړي چي: د دې خصوصيات، ګټه او تاوان به څه وي، عمر ئې څومره او ترکومي نېټې وروسته خپل اصالت او خصوصيات له لاسه ورکوي او د استفادې وړ نه پاتې کېږي.
- له دې روايته يوازي دا خبره ثابتېږي چي د هر انسان په اړه به د فرشتو ليکنه رښتيا وخېژي او لکه چي دوی ليکلي همداسي به يا د خپل عمل په وجه دوزخ ته ځي يا جنت ته. د دې روايت له هيڅ لفظ نه دا نه معلومېږي چي انسان بې اختياره او مجبور پيدا شوی.

جبريه په دې روايت هم ډېر استناد کوي:

عن أبي هريرة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال احتج آدم وموسى فقال موسى أنت آدم الذي أخرجت ذريتک من الجنة قال آدم أنت موسى الذي اصطفاک الله برسالاته وکلامه ثم تلومني على أمر قد قدر علي قبل أن

أخلق   فحج آدم موسى.   رواه البخاري

له ابوهريره رضي الله عنه روايت شوی چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: آدم او موسی علیهما السلام په خپلو کي مناظره وکړه، نو موسی علیه السلام وويل: ته خو هغه آدم يې چي خپل اولاد دي له جنته وایستل او آدم علیه السلام ورته وويل: ته هغه موسی يې چي الله تعالی په خپل رسالت او کلام سره تا ته غوره والی درکړ، خو بيا ما په هغه کار ملامتوې چي زما له پيدايښته مخکي زما لپاره مقدر شوی وو! نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چي آدم علیه السلام؛ موسی علیه السلام پړ کړ.

د دې روايت په اړه لاندي خبري په پام کي ولرئ:

- دا روايت له بخاري نه علاوه د حديث په نورو کتابونو کي هم راغلی، خو په الفاظو او راويانو کي له څه توپير سره.
- جبريه وايي چي آدم علیه السلام د هغي مېوې په خوړلو اړ شوی، له مخکې د ده په تقدير او برخليک کي ليکل شوي وو چي دی دي حتماً دا مېوه وخوري، نو ځکه دی ملامت نه وو او موسی علیه السلام د اعتراض حق نه درلود.
- قدريه نه دا روايت مني او نه ئې اسناد صحيح گڼي. وايي: آدم او موسی علیهما السلام چېري له يوه بل سره ليدلي او دا مناظره کله او چېري واقع شوې؟ د دې ذکر نه په قرآن کي راغلی او نه په تورات کې.
- اهل سنت و جماعت د دې روايت په اړه د جبريه له تعبير سره موافق نه دي او په دې تعبير دا اعتراضات لري:

۱- په قرآن کي په ډېرو صريح الفاظو او په مکرره توګه آدم عليه السلام په دې کار ملامت کړی شوی، په خپله آدم عليه السلام او بي بي ئې هم دا کار ګناه ګڼي او له الله تعالی نه د معافي او مغفرت غوښتنه کوي.

۲- ځنګه به الله تعالی له يوې خوا آدم عليه السلام ته د هغي مېوې د نه خوړلو امر کوي او له بلي خوا به ئې د همدې مېوې خوړلو ته اړ کوي؟ له داسي کاره خو يو شريف انسان هم ډډه کوي، ځنګه الله تعالی ته د دې نسبت کوئ؟!!

۳- د آدم عليه السلام له ځوابه دا معنا نه شو اخيستی چي هغه خپل ځان له ملامتيا برئ ګڼلی، دا ځکه چي په قرآن کي د ده اعتراف زمونږ مخي ته پروت دئ، له يوه روايت نه داسي تعبير رااېستل چي د قرآن له ګڼ شمېر آيتونو سره تصادم کوي، له قرآن او حديث سره جفا او بې باکي ده، له دې روايت نه له دې پرته بل تعبير نه شو کولی چي آدم عليه السلام موسی عليه السلام ته وويل: له جنته ستاسو ايستل خو زما کار نه وو، دا پرېکړه خو الله تعالی کړې، الله تعالی به ولي زما د غلطۍ سزا تاسو ته درکوي؟! او د هغه چا له شأنه خو داسي اعتراض کول ډېر لري دئ چي الله تعالی ورته د رسالت مقام او د کلام افتخار ورکړی وي!!

جبريه د قرآن په دغه آيت استناد کوي چي فرمايي:

ÇÈ šú üÜ=»è$$> ‘ ª! $ä$±„ b& WÎ brâ$±@ $Br التکوير: ۲۹

او نه غواړئ تاسو (کوم څه) مګر دا چي الله د عالمونو رب ئې وغواړي.

په دې آيت کي يوې ډېري مهمي اعتقادي موضوع ته اشاره شوې،

داسي موضوع چي د مفسرينو ترمنځ د ډېرو ژورو او پراخو بحثونو باعث شوې او هغو خلکو ته ئې ډېري ډېري پوښتني راولاړي کړې چي له قرآني مفاهيمو سره آشنا نه دي، دوی وايي: که زمونږ مشيت د الله د مشيت تابع وي او تر څو د عالمونو رب نه وي غوښتي زمونږ اراده او غوښتنه بې تأثيره ده! تر څو الله نه وي غوښتي زمونږ په زړه کي نه کومه تلوسه او تمنا راولاړېږي او نه د کوم کار د کولو عزم او اراده، که خبره داسي وي چي مونږ څه غواړو او د کولو اراده او عزم ئې کوو، الله ئې زمونږ په زړه کي راولاړوي او مونږ د هغه کار کولو ته هڅوي، نو مونږ ولي بايد د داسي کار په اړه وپوښتل شو او د مکافات او مجازات مستحق وګڼل شو؟! تر څو ئې الله ونه غواړي مونږ ئې نه شو غوښتی، تر څو الله د کوم کار د کېدو اراده نه وي کړې مونږ ئې نه شو ترسره کولی، د هر څه غوښتنه او د هر کار د کولو اراده الله تعالی زمونږ په زړه کي اچوي، نو مونږ به ولي او په کوم دليل په کومي ګناه نيول کېږو؟!! دا موضوع د (قضاء او قدر) په بحث پوري تړلې يوه اعتقادي موضوع ده او دې پوښتني ته ځواب وايي چي آيا انسان (آزاد) او (مختار) پيدا شوی که (مجبور) او (محکوم)؟ آيا په خپلو کړو وړو کي له استقلال او خپلواکۍ برخمن دئ که د هغو مقدراتو په وړاندي محکوم دئ چي دی ئې په خپلو منګولو کي نيولی او د هر راز مخالفت او سرغړاوي امکان ئې ترې سلب کړی؟! او که د دې دواړو ترمنځ درېيمګړی حالت، نسبي آزادي او اختيار او نسبي محکوميت او مجبوريت؟ په دې مطلب د ښه پوهېدو لپاره په کار ده چي لومړی په دې موضوع پوري د تړلو

مفاهیمو په معنا ځان پوه کړو او بیا د دوی ترمنځ ارتباط او تړاو درک کړو او په پای کې د موضوع په حقیقت پوه شو. په موضوع پوري تړلې مفاهیم دغه دي:

قدر:

د قدر لغوي معنا اندازه، حد او توان دئ او د قضاء او قدر په مبحث کې په دې معنا راغلی چې الله تعالی هر څه په خاصه او معینه اندازه پیدا کړي، د مقدار لپاره ئې یو حد ورته ټاکلی، د ټولو شیانو د مقادیرو تر منځ ئې دقیق تناسب او تعادل رامنځ ته کړی، نه پر بېړدي دا تعادل او توازن له منځه ولاړ شي، د توکیو ضروري مقدار کم یا زیات شي، د هر څه د پیدایښت، دوام او فنا لپاره ئې خاص اجل او نېټه ټاکلې، د هر څه د حرکت لپاره ئې د پیل او پای مسیر ټاکلی او هره پېښه په خپل ثابت وخت کې رامنځ ته کېږي.

نن ساینس همدغه خبره کوي چې د دې عالم د هر څه مقدار او اندازه ثابته او معینه ده، له ټولو هغو پرله پسې او مسلسل تحولاتو سره سره چې هره شېبه ئې هري خوا ته گورو، یو د تجزیې په حالت کې، بل د راټوکېدو په حالت کې، د یوه موجود شکل بدل شي او بل څه ترې جوړ شي، جامد په مایع او مایع په گاز بدل شي، خو له دې ټولو سره سره نه دا ثابت مقادیر بدلېږي او نه ئې ترمنځ تعادل او توازن، په عالم کې شته (تقدیر) نه بدلېدونکی دئ او په عالم کې ترسترگو کېدونکي تغییرات ئې نه شي بدلولی. که په دې (تقدیر) کې ډېر لږ بدلون او تغییر راشي او دا شته توازن او تعادل له منځه ولاړ شي، نه به د زمکې پر سر ژوند ممکن وي او نه به د

دې عالم دوام، هر څه به متلاشي کېږي او دا ټول کائنات به له منځه ځي!!
ساینس نن په جګ غږ اعتراف کوي چې د عالم هر توکی له پیدایښت نه تر زړښت او مرګ پورې ثابت او معین مسیر پلی کوي..
په لاندنیو آیتونو کې قدر په دغه معنی راغلی:

þÎ $kE°q%x $kŽÜ ‘£‰r $kŽÜ 8•»/r $gÏ‰öqù `Ë ÓÅ°r‘ $kŽÜ @Ÿè_r

ÇÊÉ û,Î#Í$¡¡=Ï j£#q™ Q$f& ïÎè/ö‰ فصلت: ۱۰

او په هغې(زمکې) کې ئې غرونه ورباندې راپیدا کړل او برکت ئې پکې واچاوو او په هغې کې ئې د رزق غوښتونکو له غوښتنې او اړتیا سره سم د رزق اندازه وټاکله.
یعنې ټول هغه څه ئې پکې راپیدا کړل چې د زمکې ټول رزق غوښتونکې ورته ضرورت لري.
او یا فرمایي:

‘£‰ “Ï%©!$r ÇËÈ 3“§q¡ù ,={ “Ï%©!$ÇÊÈ ’?ôãF{$7În/u‘ OóÎ$ŸxÎm7y™

ÇÌÈ 3“‰ygù الاعلی: ۱-۳

د خپل اعلی رب نوم په پاکۍ سره یاد کړه. هغه چې (هرڅه) ئې پیدا کړل او برابر ئې کړل او هغه چې اندازه او هدایت ئې کړل.
لومړی آیت دوو مطالبو ته اشاره کوي:
الف: ستا پالونکی رب (لوړ) دئ، لوړ تر هر هغه څه چې په دې عالم کې

ستا تر سترګو کېږي، لوړ تر دې چې ستا په خیال، وهم او ګمان کې وګرځي، په دې پراخ عالم کې هیڅ څه هغه ته ورته نه شي موندلی.

ب: د خپل لوړ رب نوم په پاکۍ یادکړه، په دې معنا:

اولاً: پام چې د الله جل شأنه په اړه د بحث په دوران کې کوم عیب او نقص ورته منسوب نه کړې، الله تعالی تر دې لوړ دئ چې په ذات او صفاتو کې ئې څه کمی او عیب وي.

ثانیاً: الله تعالی په داسې نامه مه یادوه چې د ده له عظمت او شأن سره نه ښايي، الله تعالی غوره نومونه لري، په دغو غوره نومونو سره ئې یادوه، باید پوره محتاط وې چې د الله د یادولو او ذکر په وخت کې داسې نوم ونه کاروې چې د الله تعالی په شأن کې بې ادبي ګڼل کېږي، د الله ذکر خاص ادب او ځانګړی فرهنګ او قاموس لري، د ځان پاکوالی، د زړه حضور او د روح خشوع، د دې مقدس مقام آداب دي، څوک چې له دې پرته بل حالت ولري، بې ادبي ئې کړې، همداراز د ذکر په دوران کې هغه نومونه کارول چې له دې خاص او ځانګړي قاموس څخه نه وي اخیستل شوي، الحاد او له اصلي لارې کږېدل دي، څوک چې د مستۍ او بې خودۍ په حالت کې، له جذبې او ساز او سرود سره الله یادوي بې ادبي کوي، څوک چې الله د ساقي، صنم، دلبر، معشوق، پیرمغان او ... په نامه یادوي بې فرهنګه دئ، د الهي ذکر له قاموسه بې خبره او د الله تعالی د ذکر له آدابو بې برخې.

۲ـ ستا پالونکی رب همغه دئ چې دا ټول پیدا شوي ئې پیدا کړي، نه یوازې دا چې هغه ئې پیدا کړي بلکې (سم) ئې پیدا کړي، د دې عالم هر څه ښه،

ښاېسته، موزون او دقیق پیدا شوي، له یوې خوا د دوی (وجود او شته والی) په دې دلالت کوي چې حتماً یو (پیدا کوونکی) لري، له بلې خوا د دوی سم، دقیق او موزون خلقت په دې شهادت ورکوي چې (پیدا کوونکی) ئې (اعلی) او (لوړ) دئ. د هر څه پیدایښت له نشته پیل کړي، ورو ورو ئې کمال او د سموالي وروستي پړاو ته ورسوي. له (پیدایښت) او (تسویې) علاوه دوې نوري ځانګړتیاوي هم د ده په مخلوقاتو کي ګورو:

الف: هغه ثابته او معینه اندازه چي د دوی په (مقدار) کي مراعات شوې.

ب: هغه لارښوونې چي د هر څه په فطرت او خټه کي ایښودل شوې.

د دې عالم خالق او پالونکي رب هر څه د ضرورت په اندازه پیدا کړي، نه تر ضرورته کم او نه زیات، هیڅوک نه شي کولی د دې پراخ عالم په غېږ کي کوم داسي (اضافي) او (غیرضروري) شی ومومي چي هسي او بې له کومي ګټي ئې دلته کوم (ځای) اشغال کړی!! همداراز نه شي کولی د داسي کوم څه نوم واخلي چي په دې عالم کي ئې ځای تش او خالي دئ، د دې عالم د توکیو په (مقدار) او د دوی ترمنځ (تناسب) کي چي کومه (اندازه) مراعات شوې دومره دقیقه ده چي په هغه کي ډېر لږ تغییر او تعدیل د ټول عالم د متلاشي کېدو باعث کېږي!! هر شئ په خپل ځای او مقدار کي داسي دقیق پیدا شوی چي که له منځه ولاړ شي او یا ئې اندازه او مقدار کم او زیات شي، د ټول عالم بقا له ګواښ سره مخامخ کوي.

پالونکي رب چي هر څه پیدا کړی، هغه ته ئې لارښوونه او (تلقین) کړی چي دنده ئې څه ده او دلته به د خپل شتون په دوران کي کوم کوم

کارونه ترسره کوي، کوم خالي ځای به ډکوي، په کوم مسیر کي به خوځي، کوم نتایج به وړاندي کوي. مگر نه گورئ چي لمر په خاص وخت کي له خاص ځایه راخېژي، په معین مسیر کي درومي، د یوې معیني مسافې له پلي کولو وروسته، په خاص وخت کي، په داسي ځای کي پرېوځي چي له مخکې ورته ټاکل شوی، خپل مأموریت ترسره کوي، تاسو ته رڼا او تودوخه درکوي، ستاسو، حیواناتو او نباتاتو اړتیاوو ته ځواب وایي، ستاسو په خدمت کي دئ، د دانې او مېوې په پیدایښت کي ممد او د رزق او روزي په درکولو کي درسره مرسته کوي، سپوږمۍ د شپې رابره کېږي، ستاسو تیاره شپې روښانه کوي او ستاسو لپاره په تیارو شپو کي روښانه او څرگند تقویم، چي د شپو ورځو حساب پرې معلومولی شئ.

وني گورئ چي شپه ورځ په کار بوختي وي، زیار باسي، مضر گازونه جذبوي او ستاسو د اړتیا وړ اکسیجن تولیدوي، د زمکي له خاورو نه په خپلو نازکو جرړو سره هغه حیاتي مواد جذبوي چي ته ورته ضرورت لرې او د لمر د وړانگو په مرسته له دغو موادو تا ته ښایسته او خوندوري مېوې جوړوي.

د شاتو موچۍ گورئ چي له دې وړوکتوب او نازکتوب سره سره څومره منظم او ښاېسته کور ځان ته جوړوي، داسي منظم کور چي د نړۍ ستر مهندسین ئې په ډېرو مجهزو وسایلو هم له جوړولو عاجز دي، له داسي توکیو ئې جوړوي چي د شاتو په څېر شی په کي تر اوږدې مودې خوندي او روغ رمټ ساتلی شي، په دې پوهېږي چي څنگه د خپلي خوښي

(ملکه) او (واکمن) ځان ته غوره کړي، د زور پاچايي نه مني، په ډېر ښه شان خپل وظايف په خپلو کي وېشي او دا استعداد لري چي په خپل ملک کي دقيق نظم پلي کړي، په کوم کي چي هم د دندو وېش عادلانه وي، هم د نظافت او صفايي خيال ساتل شوی وي او هم د پرديو او د هغو موچيو له ننوتو مخنيوی وشي چي له ناپاکو وزرونو او پښو سره د دوی پاک او صفا کور ته ننوتل وغواړي، د کور په دروازه کي حساس او هوښيار پهره داران ودروي او هر ننوتونکی څاري او يوازي په هغه صورت کي د ننوتو اجازه ورکوي چي (خپل) وي او (پاک ستره) وي، په دې پوهېږي چي څنګه د ګلانو عصاره وزبېښي او شات ترې جوړ کړي، داسي شات ترې جوړ کړي چي د کلونو کلونو په تېرېدو هم نه ګنده کېږي، د انسان د ډېرو بيماريو لپاره درمل دئ او انسان تر اوسه له خپل ټول مخکي تګ او مجهزو لابراتوارونو سره سره د هغه له توليده عاجز دئ، خو همدا وړه حشره ئې هم پيدا کولی شي او هم ئې تر اوږدې مودې صفا، ستره او روغ رمټ ساتلی شي!! چا به حتماً دې ته په غوږ کي ويلي وي چي څنګه والوزي، څنګه له هغه وروسته خپل کور ته بېرته راستنه شي او لار ورکه نکړي چي د ګلانو په لټه کي، په پراخي فضا کي څو څو کيلومتره لري ځي، بېرته راګرځي او له کومي اشتباه او غلطۍ پرته د خپل کور دروازه پيدا کوي!!

مونږ داسي مرغان هم مومو چي بچوني ئې هيڅکله خپله مور نه ګوري، مور ئې د زېږښت په وخت کي، په يوه خوندي ځای کي، څو پوړېزه ځاله جوړه کړي، داسي چي کافي نور او حرارت وررسېدی شي، په هري

برخي کي يوه هګۍ واچوي او خوا ته ئې د خپل بچونې اړتيا وړ کافي مقدار خوراک کېږدي، بيا د هري ځالي خوله وربنده کړي، دا د خپلو بچونو له راوتو مخکي ومري، بچونې ئې له هګيو راووځي، په هماغه خوراک تر هغو ګوزاره کوي چي ستر شي او د الوتو جوګه، نو د ځالي خوله پرانېزي، بهر راووځي او د خپلې مور په څېر ژوند او خوی او عادت وي او د ژوند په پای کي د خپلي مور په څېر ځاله جوړه کړي، هګۍ په کي واچوي، خولې ئې وربندي کړي او ومري. ووايئ: څوک دغو مرغانو ته چي خپله مور ئې نه ده ليدلې، معلم او استاد هم نه لري، لارښوونه کوي او ورته وايي چي ستا د پلار نيکه د ژوند طريقه دا وه؟! يقيناً چي الله تعالی هر څه پيدا کړي او هر يوه ته ئې د خپل فطرت او طبيعت مطابق لارښوونه کړې.

د عالم په ټولو مخلوقاتو کي يوازي انسان داسي مومو چي د هغو فطري لارښوونو تر څنګ چي د ده په ضمير کي ايښودل شوې هم مور ته شديداً اړ وي او هم مرشد او لارښود ته. له دې پرته نه سم ژوند کولی شي او نه کمال ته رسېدی شي.

د غرڅه بچی په دې پوهېږي چي څه وخت د واښو خوړل پيل کړي او د غرونو په پراخو لمنو او لويو دښتو کي، چي له راز راز بوټو ډکي وي، کوم بوټی وخوري او د کوم يوه له خوراکه ځان وساتي. خو د انسان (بچی) تر اوږدې مودې، نه شي کولی چي په خپل وړوکي کور کي ښه او بد وپېژني او مفيد له مضره بېل کړي، هم اور ته لاس غځوي او هم ډبره، لوټه او حتی زهر په خوله منډي. نه اور ته له ځان اچولو ډډه کوي او نه اوبو ته،

(لاربنود) او مرشد ته اړتیا د ده د فطرت مقتضا ده.

ستا رب هماغه ذات دئ چي بوټي راشنه کوي، هماغه ذات چي په اراده ئې د زمکي له کلک او سخت پوټکي، نازک او ښاېسته بوټی راټوکېږي او هیڅوک د دغو رنګ رنګ بوټو په پیدا کولو کي د ده د فعل شریک نه دئ، همدا ستا رب دئ. ته زمکه وسپړې، مړه دانه په کي وکرې او ستا رب ئې د شنه او ښایسته بوټي په څېر راوباسي چي ژوندی دئ، احساس لري، وده کوي، د خپل نسل د دوام بند وبست کوي او څو دانې په عوض کي درکوي.

په بل ځای کي فرمایي:

ÇÌÑÈ ÉŠîèš$í ƒ/ í èš$ãï‰) ? 7 ÏŒ $g©3) Gó Bï “ Ìµ ß§ ô± 9$r

ÇÌÒÈ Éƒï‰) š$Èqã_ óãš Š$ã 4Lm Aî$YB ç»Rö‰% •J)$r

یس:۳۸-۳۹

او لمر خپل تم ځای ته درومي، دا د پوه عزتمن ذات ټاکلې اندازه ده او سپوږمۍ ته مو منازل ټاکلي، تر هغه چي د خرما د ونې د زړې څانګي په څېر شي.

هم لمر ته د تلو راتلو مستقر او تم ځای ټاکل شوی چي په همدې معین او ثابت مسیر کي درومي او هم سپوږمۍ ته له مختلفو مراحلو او منازلو نه د تېرېدو مدار وضع شوی چي په همدې مسیر کي د حرکت په وجه ورو ورو وړېږي، ان تر دې چي د ووړوالي په وجه زړې څانګي ته ورته

شي او بیا له نظره پټه شي. دا هغه مقدرات او ټاکلې اندازې دي چې د پوه عزتمن او ځواکمن الله لوري وضعه شوې، همغه چې لمر سپوږمۍ د ده په اراده خوځي او شپه ورځ د ده په اراده ځي راځي.

او په دې اړه چې هر څه ئې د یوې ثابتې او ټاکلې اندازې سره سم پیدا کړي، فرمایي:

`ã ƒ Ÿ9r #%9r õÏ, 9ƒ ó9r Çû öÅ $ Ïä q»J¡ 9$# à7ù ã ¼ çµ9 " Ï%!$

ÇËÈ #\ƒÏ‰ø)s? ¼çnu‘£‰s)sù &äóÓx« ¨@ä. t,n=yzur Å7ù=ßJø9$# ’Îû Ô7ƒÎŽŸ° ¼ã&©!

الفرقان:٢

هغه ذات چې د آسمانونو او زمکې پاچایي د ده ده، نه ئې زوی نیولی (چې د ده ځای ناستی شي) او نه ئې په واکمنۍ کې کوم شریک شته (داسې څوک هم نشته چې د زمکې او آسمانونو په اداره کې له هغه سره شریک وي) او هر څه ئې پیدا کړل او ځانګړې اندازه ئې ورته وټاکله.

په بل ځای کې فرمایي:

@è _ ô‰s% 4 ¾ÍnÌøBr& àÎ=»t/ ©!$# ¨bÎ) 4 ÿ¼çmç7ó¡ym uqßgsù «!$# ’n?tã ö@©.uqtGtƒ `Br

الطلاق: ٣ ÇÌÈ #Y‘ô‰s% &äóÓx« Èe@ä3Ï9 ª!$#

او چا چې پر الله توکل وکړ نو هغه ورته کافي دئ یقیناً چې الله خپل کار ته رسېدونکی دئ (څه چې وغواړي ترسره کوي ئې) یقیناً چې الله هر څه ته یوه اندازه ټاکلې (د پیدایښت لپاره ئې، د پای لپاره ئې او د مقدار لپاره ئې).

همدا راز فرمايي:

4‹Ĵ ÇÌÈ ÁüåB 9#•% ’Î pÿèè f ù ÇÌÈ êûğB ä8B `Ï /ë)èÜ ö9&

ÇÌÈ brãÏ‰)»ßSNèŸù $RöЉ)ù ÇÌÈ Ôqè8B 9‰% المرسلات: ٢٠-٢٣

آيا له سپکو کرکجنو اوبو مو پيدا نه کړئ. او آيا په مضبوط تمځي کي مو ځای په ځای نه کړ؟ تر يوې معلومي نېټې؟ نو وتوانېدو او همدا راز ښه توانېدونکي يو.

په دې آيتونو کي د بياژوندون د اثبات لپاره يو بل مضبوط دليل وړاندي شوی، د انسان د پيدايښت په څرنگوالي باندي استناد سره د بياژوندون امکان ثابتوي، په دې شرح:

الف: مگر تاسو مو د اوبو له يوه کرکجن څاڅکي پيدا نه کړئ؟ ولي مجدد خلقت درته گران او مستحيل برېښي؟

ب: آيا د (رحم) په تياره دنيا کي ستاسو استقرار او په هغه کي تر معيني نېټې او مودې ستاسو توقف او بيا مو له هغي تنگي او تياري نړی د زمکي د سر پراخي او روښانه نړۍ ته راتگ، دا نه ثابتوي چي له يوې دنيا بلي ته انتقال مو يو ځل آزمويلی بيا به ئې هم آزمويئ؟ د زمکي په (رحم) او تنگي محدودي غېږ کي له توقف وروسته به د آخرت پراخي نړۍ ته درومئ.

ج: هغه ذات چي په دې وتوانېدو تاسو له يوه څاڅکي اوبو پيدا کړي، د مور په رحم کي مو ځای په ځای کړي او له هغي تنگي دنيا مو بلي ته راولي، آيا هغه به په دې لا ښه قادر او توانا نه وي چي بيا مو راژوندي

کړي؟ څنګه او په کوم دلیل دا مجدد بعثت نه منئ او ترې انکار کوئ؟

له دغو آیتونو نه په ډاګه معلومېږي چي الله جل شأنه هر څه په یوه معینه اندازه پیدا کړي، د هر څه د مقدار او اندازې لپاره ئې ثابت حد ټاکلی، د ټولو مخلوقاتو د اندازې او مقدار ترمنځ ئې دقیق تناسب او تعادل رامنځته کړی، نه پرېږدي دا تعادل او تناسب ختم شي او د اشیاوو مقدار کم یا زیات شي، هر څه ته ئې د خوځېدو لپاره ثابت مسیر ټاکلی، د پیدایښت، دوام او فنا لپاره ئې معینه نېټه او اجل ټاکلی، هر څه به په خپل معین وخت کي ترسره کېږي.

نن ساینس په دې حقیقت چي قرآن څوارلس پېړۍ مخکي ویلی اعتراف کوي چي د کائناتو هر څه معین او ثابت مقدار لري، په دې عالم کي د ټولو تحولاتو بدلونونو او د یوې مادې په بلې د بدلېدو سره سره دا ثابت مقدار او د اشیاوو ترمنځ تناسب او تعادل په خپل حال پاتې کېږي او په هغه کي هیڅ تغییر نه راځي. که په دې تناسب کي ډېر کم تغییر راشي، د دنیا په سر به د ژوند امکانات ختمېږي او د عالم دا موجوده نظم به متلاشي کېږي.

همدا راز ساینس په دې خبري اعتراف کوي چي هر څه له پیدایښت نه تر کهولت او زړښت او بیا تجزیې پوري ثابت مدار پلی کوي او معین عمر لري.

قضاء:

له قضاء نه هغه سنن او ضوابط مراد دي چي په ټول عالم او د کائنات په

هري برخي حکومت کوي، همغه چي مونږ ئې مظاهر په خپلو سترګو ګورو، ګورو چي هر څه د دغو سننو او ضوابطو په وړاندي محکوم او مقهور دي، هيڅ څه او هيڅوک له دې ضوابطو نه د سرغړاوي مجال نه شي ترلاسه کولی، په دې عالم کي هرکار د دغو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي، نه کوم ستر کار او نه کوم ووړ کار، نه کوم عادي خوځښت او نه پراخ او ستر حرکت، هيڅ څه دغو ضوابطو ته له کامل انقياد نه پرته نه شي ترسره کېدی، د عالم د هر ستر او ووړ توکي پيدايښت، ارتقا، د کمال اوج ته رسېدا، له هغه ځايه ئې د ضعف او ناتوانۍ په لوري د خوځښت پيل، په مرګ محکومېدا او خپل ځای بل ته پرېښودل، دا ټول د هغو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي چي دا عالم ئې په خپلو منګولو کي نيولی، د قرآن په قاموس کي دغه سنن او ضوابط د (قضاء) په نامه يادېږي.

انسان نن په دې حقيقت پوه شوی چي د دې پراخ او ستر عالم هر څه د خاصو قوانينو او ضوابطو په وړاندي منقاد دي او هر څه د دغو قوانينو مطابق ترسره کېږي، که دا د توکو پيدايښت دئ، په خپلو کي د عناصرو ترکيب دئ، د ژوو زېږېدا، وده، زړښت، مرګ او تجزيه کېدل دي، د شيانو حرکت، سرعت، راپرېوتل او ويښتل دي او که هر بل کار او هر حرکت، دا ټول د هغو ضوابطو مطابق ترسره کېږي چي ساينس ئې د (فارمول) په نامه يادوي، قرآن ئې د قضاء په نامه.

په قرآن عظيم الشأن کي قضاء اکثراً د فيصله کولو، امر صادرولو او پای ته رسولو په معنی راغلی لکه چي راځي:

M)7™ pJî. Wq9r ïŠï # îçz $u = »FÅ6 $6Ó › qã$Y÷?#ä 6)9r

ÇÊÈ 5=ƒ•Ì ãçZB 7 © ’Å ÷håÎr ¼ÏZ÷/ ÓÅÓà9 7Î¢ `B

هود: ۱۱۰

او بې شکه چي موسی ته مو کتاب ورکړ، خو په هغه کي اختلاف وکړی شو او که چیري ستا د رب هغه کلمه (پرېکړه، سنت او قضاء) نه وی چي مخکي (صادره) شوې نو حتماً به د دوی ترمنځ پرېکړه شوې وه او یقیناً چي دوی له هغه نه د بدګمانوونکي شک کي دي.

یعني که د الله هغه سنت او حکم نه وی چي تر یوې معیني نېټې یا د قیامت تر ورځې له دوی نه انتقام او د دوی تعذیب ځنډوي، نو د اختلاف کولو سره متصل به د دوی ترمنځ وروستۍ فیصله شوې وه او ظالمان به فوري تعذیب شوي وو.

له دې آیت نه معلومېږی چي الله جل شأنه له بنده سره په خپلې معاملې کي ثابت سنن لري، چي د هغه مطابق د ده کړو وړو ته سزا او جزا ورکوي، که څه هم هغه د الله په کتاب کي اختلاف کړی وي او د ده د استازي او پیغمبر مخالفت ته ئې ملا تړلې وي، داسي نه ده چي د مخالفت سره سم له کومي قاعدې او ضابطې نه پرته دوی مواخذه کړي او الهي عذاب پرې نازل شي.

همدا راز فرمایي:

äó´ Î bqàÒ þ Ẅ ¾ÏïrŠ `Ë bqã6 û ïï%¥ ÈÇs ÉÎ ÓÅÒ þ ª ! $

ÇÈ ŷçÅ 7ŠŠ‹Ü¡ 9$qè © $bÎ   غافر: ۲۰

او الله په حقه سره فیصله کوي او هغه چې له الله پرته ئې (مرستي ته) رابلي په هیڅ شي قضاوت او فیصله نه کوي، یقیناً چې الله اورېدونکی لیدونکی ذات دئ.

یعني د الله جل شأنه قضاوت ا و فیصله په حق مبتني ده، هغه ته ټول حقایق څرګند دي، د خلکو ترمنځ چې څه تېرېږي هغه اوري او ویني، خو له الله نه پرته چې خلک کوم څه یا کوم څوک مرستي ته رابلي او په الوهیت او ربوبیت کي ئې له الله سره شریکوي، نه د پرېکړو او فیصلو صادرولو واګي او اختیارات دوی ته سپارل شوي او نه په کوم حق او واقعیت مبتني قضاوت کولی شي. د پرېکړو او فیصلو صادرولو اختیارات او واګي ټولي له الله تعالی سره دي او په دې کي هیڅوک له الله جل شأنه سره شریک نه دئ.

په بل ځای کي راځي:

¼ç‰Ÿã ‘ Ï¡ B @_&r W_&ó Ó% Ïè ÛüÛ `Ë Nã)=z “ Ï%$qè

ÇÈ brçdô ? óF® Ïê   الانعام: ۲

دی هغه ذات دئ چي تاسو ئې له خټې راپیدا کړئ، بیا ئې د ثابتي نېټې پرېکړه وکړه (د مرګ لپاره ئې معینه نېټه وټاکله) او (د قیامت د ورځي)

ثابته نېټه له ده سره ده (دا نېټه ئې له ځان سره ساتلې او چا ته ئې د هغې علم نه دی ورکړی)، بيا تاسو (سره له دې د بعثت په اړه) شک کوئ.

له دې آيت نه معلومېږي چې د پېښو او کارونو ترسره کېدو لپاره ثابتي نېټې وضع شوي، الله جل شأنه د دې پرېکړه کړې چې کوم کار کله ترسره شي؟

همدا راز له دې آيت نه معلومېږي چې کېدی شي ځيني پېښي داسي وي چې انسان د هغه د وقوع د نېټې په اړه نسبي علم تر لاسه کړي، خو د قيامت د قيام نېټه يوازي الله ته معلومه ده.

`ä ¼çµ9 Ãqà/ $JR¯îù #ÏŒÎ*sù #Ó|Ó% #Œ¯îù àM‹Ïãƒur ¾Çtät “ Ï%©!$# uqèd

ÇÏÑÈ šcqä3uŠsù غافر: ۶۸

دی هغه ذات دئ چې ژوندی کوي او وژني (د ژوند او مرگ پرېکړه د ده له لوري ده) او چې کله د کوم کار پرېکړه وکړي، نو خبره دا ده بله نه ده چې ورته وايي: وشه! نو کېږی (د کوم کار د ترسره کېدو چې اراده وکړي ورته امر کوي چې: وشه، نو له ځنډ نه پرته هغه کار تر سره کېږي).

د قضاء اقسام:

قضاء دوه اړخه لري: تکويني قضاء او تشريعي قضاء.

تکويني قضاء:

کوم سنن او ضوابط چې په دې کون او عالم کي وضع شوي، ټوله هستي د هغه مطابق عياره شوی او هر څه د هغه مطابق ترسره کېږي، دې ته

تکویني قضاء وايي، دا ثابت سنن دي چي نه بدلېږي او الله جل شأنه د هغه د بدلون او تغییر واک او توان هیچا ته نه دئ ورکړی.

لکه چي قرآن فرمايي:

Ç‼È Wƒ‰ Ö « $þZÝ‰ ‰ ¨ `9r الفتح: ۲۳

او د الله سنت ته بدلون نه شې موندلی

قرآن د دې تکویني قضاء په اړه فرمايي:

$d•B‰ ä$J™ @ä ’Î 4 m#r Ë‼Bqƒ ’Î ;N#q»J™ ì Ö™ £§9Ö)ù

ƒ‰ƒè‰$ãƒ‰ þ? 7 Ï‰Œ $Ÿžømr xŠÎ» Á JÎ $‹R‰9$ ä$J¡ 9$$Zƒ–r

Ç‼È Ë Šî è‰$ فصلت:۱۲

نو وئې گرځول اوه آسمانونه، په دوو ورځو کي او په هر آسمان کي ئې د هغه د کار (د څرنگوالي او تدبیر په اړه) وحي وکړه او د دنیا آسمان مو په څراغونو (رڼو ستورو) سره ښایسته کړ او د هغه خاص حفاظت او ساتنه مو وکړه، دا د پوه عزتمن ذات ټاکنه او تقدیر دئ.

له دې لحاظه د زمکي او آسمانونو هر څه د دې الهي قضاء په وړاندي منقاد او تسلیم دي او له همدغو ثابتو سننو نه طوعاً او کرهاً اطاعت کوي، لکه چي قرآن فرمايي:

Ä ß ör‰ $r Ñq»J¡ 9$’Î ` B N=Ö‰& ÿá!r šc qä ƒ « $Çƒ Ŝ Žöù‰

ÇÑÌÈ šc qã_ ëäìhøÎr $bÖŸ2 r$ãŸöqÛ

آل عمران:۸۳

نو آيا د الله له دين نه پرته بل (دين) لټوي، حال دا چې ده ته د آسمانونو او زمکې هر څه طوعاً او کرهاً (که غواړي که نه غواړي) تسليم او منقاد دي او د ده لوري ته گرځول کېږي.

يعني په داسې حال کې چې د زمکې او آسمانونو هر څه د الله جل شأنه د تکويني سننو چار او ناچار اطاعت کوي او هيڅ څه له دغو سننو او ضوابطو نه سرغړونه او مخالفت نشي کولای، په ټول عالم کې د الله تکويني احکام په مطلق ډول حاکم او نافذ دي، خو کافران غواړي د الله له دين نه پرته بل دين ځان ته غوره کړي او د خپل ژوند په هغو برخو کې چې الله دوی ته هلته د څه کولو او نه کولو اختيار ورکړی، غواړي د الله له خوا د رالېږل شوي دين او تشريعي احکامو نه مخالفت وکړي او ځانته بل دين غوره کوي؟!!

د زمکې او آسمان هر څه الله ته تسليم دي، د ټولو دين اسلام دئ، هغه څه کوي چې الله پرې گمارلي، په همغه لار درومي چې الله ورته ټاکلې، لمر، سپوږمۍ، ستوري په خپل خپل مدار کې خوځي، په خپل خپل وخت او له خپل خپل ځای نه راخېژي او پرېوځي، ونې، بوټي او حيوانات د خپل فطرت مطابق په خپل کار لگيا دي، په ټولو مخلوقاتو کې يوازې کافر او عاصي انسان دئ چې د الله له دين نه پرته د بل څه په لټه کې شي، هم د الله د دين په نسبت کافر شي او هم د خپل فطرت په نسبت، دی ستر باغي

دئ، له هغه دين نه ئې بغاوت كړى چي د زمكي او د آسمان د هر څه دين دئ.

ساينس ته اوس دا خبره جوته شوې چي په دې عالم كي هر څه د معينو ضوابطو او قواعدو سره سم ترسره كېږي، حركت، سرعت، شتاب، ويشتل، سقوط، د عناصرو ترمنځ تركيب، د موادو او مركباتو پيداينښت، زړښت او بېرته تجزيه، ټول د ثابتو او تغيير نه منونكو قواعدو سره سم، سرته رسي، نن ساينس دا ثابت سنن د فورمولونو په شكل كي توضيح كوي.

تشريعي قضاء:

هغه احكام چي د انسان لپاره وضع شوي او انسان ورباندي مكلف شوى چي هغه مراعات كړي او خپل ژوند د هغه مطابق عيار كړي، دې ته تشريعي قضاء وايي: لكه چي قرآن فرمايي:

bq3ƒ b& #•B& y7ãqß‘r ª! $ÓÓ% #Œ) pZÏB÷sãB Ÿwr 9ÏB÷sßJ Ï9 b%. $Br

W=Ê @Ê ô‰s)ù ¼&s!qß™‘r ®!$# ÄÈ÷ètƒ `Br öNÏd̀•B& ô`ÏB äou•Ï÷ƒ:$# ãNßgs9

ÇÌÏÈ $Y•ÎB الاحزاب:۳۶

او نه با ايمانه نارينه او نه مؤمني ښځي ته نه ښايي چي كله الله او د ده رسول د كوم كار فيصله وكړي، بيا دي دوى ته په خپل دې كار كي څه اختيار او واک وي (بيا له دوى نه اختيار سلب كېږي او مكلف دي چي

خامخا به د پرېکړې په وړاندي انقياد کوي) او چا چي د الله او د ده له رسوله عصيان او سرغړونه وکړه نو يقيناً چي په څرگنده ضلالت سره بې لاري شو.

د تشريعي قضاء سنن او احکام د انسان د ژوند د هغو برخو د تنظيم لپاره وضع شوي چي هلته انسان ته د تصرف نسبي آزادي او اختيار ورکړی شوی، هلته انسان کولی شي له دوو لارو نه يوه په خپله خوښه انتخاب کړي.

اراده:

د هوډ، عزم او قصد په معنا ده او په دې مبحث کي دا مفهوم افاده کوي چي د دې عالم هر څه د (قضاء او قدر) مطابق او د الله تعالی په اراده ترسره کېږي، خبره يوازي دا نه ده چي د کائنات له پيدايښته وروسته او په هغه کي د سننو او مقدراتو له وضع کولو وروسته، د دې عالم هر کار په خپله او له دغو سننو سره سم، د الله له تصرف او پرېکړي پرته سر ته رسي، داسي نه ده چي دا عالم خپلي مخي ته پرېښودل شوی وي او پېښي په خپل سر او د دغو ضوابطو او فورمولونو مطابق او د طبيعي بهير په څېر رامنځ ته کېږي، برعکس خبره داسي ده چي که څه هم هر کار، هر خوځښت او هر بدلون او تحول د خاصو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي خو پيل او پای ئې د الله په اراده او إذن وي، دا الله دئ چي لحظه په لحظه او هره شېبه ئې اداره کوي، جهت او مسير ورته ټاکي او خاص نتايج پرې مرتب کوي. خو بايدې پوښتني ته ځواب پيدا کړو چي په داسي حالت کي د

انسان د نسبي استقلال او آزادۍ او له دوو لارو او دوو بدیلونو څخه د یوه په انتخاب کي د ده د اختیار معنا څه کېدی شي؟ چي دلته د هر څه او هر کار لپاره له مخکي مقادیر او مقدرات ټاکل شوي، ثابت او تغییر نه منونکي سنن او ضوابط په ټول عالم حکومت کوي او هر کار د الله په اراده ترسره کېږي، دا باور خو د هر ډول خپلواکۍ او استقلال مجال ختموي او له انسان او د عالم له هر څه نه مجبور او مقهور مخلوق جوړوي!!

د ارادې معنی قصد او د یوه کار د سرته رسولو عزم او تصمیم دی لکه چي قرآن فرمایي:

ÇÑÈ ãqãŠù `ä¼ç9 Aqà)f b&$®ø© Š#‘&#Œ) ÿçŒB&$JR) یس:۸۲

یقیناً چي د ده کار داسي دئ چي کله د کوم څه اراده وکړي نو ورته وایي: شه! نو (هغه له ځنډه پرته) کېږي.

د دې عالم هر کار، د قضاء او قدر سره سم او د الله جل شأنه په اراده ترسره کېږي، داسي نه ده چي الله جل شأنه د عالم له پیدایښت نه وروسته او په هغه کي د هر څه د مقدار له ټاکلو او د سننو او ضوابطو له وضع کولو وروسته دا عالم او کارونه ئې خپلي مخي ته پرېښی وي او پېښي ئې په خپل سر، له دغو ضوابطو سره سم د یوه طبیعي بهیر، جریان او تسلسل په شکل تر سره شي، بلکي د هر کار سرته رسېدل که څه هم د الهي ثابتو سننو سره سم وي، خو د الله په اراده شروع کېږي، د هغه په اراده پای ته رسي او هغهورباندي نتائج مرتب کوي. لکه چي قرآن عظیم الشأن په دې ارتباط د انسان د مرګ په اړه فرمایي:

WS_ sB $YFL « $Èõî ž\] Nq3 b& ç ÿZI b$Ÿ2 $Br

آل عمران: ۱۴۵

او هيڅ نفس ته نه ښايي چي ومري، مګر د الله په اذن او ارادې سره، په ليکل شوې او ټاکلې نېټې.

يعني د انسان د مرګ لپاره ثابته نېټه ټاکل شوې، د اجل دا ثابته نېټه مخکي له مخکي ليکل شوې او د انسان مرګ په همدې ليکلې او ټاکلې نېټې د الله په اذن او اراده واقع کېږي.

همدا راز فرمايي:

5 »GÅ2 'Îž\] Nä3Ågß& þÎŸr ÇJ öF{$'Î þ7Š6Å B `Ë B >$ ¹ & $B

ÇËÈ ×Å„ « $'?ã š• Ï9ºŒ bÎ] $dÏ&ŽöR b& È@6% `Ï B الحديد: ۲۲

هيڅ مصيبت په زمکه او په خپله تاسو کي نه پرېوځي مګر دا چي په کتاب کي (ليکل شوى)، مخکي له دې چي پيدا ئې کړو، بېشکه چي دا (کار) الله ته آسانه دئ.

خو په بل ځاى کي د مصيبت د نزول په ارتباط دا برخه هم راځي چي هر مصيبت د الله په اراده او اذن نازلېږي لکه چي فرمايي:

¼çGù Ÿ‰ö « $Î . `Bsã `Br « $Èõî ž\] þ6ŠÅ B `Ë B >$ ¹ & $B

ÇÊÈ ÒŠÎæ ä ó« È@ä3Î ª! $# التغابن: ۱۱

هیڅ مصیبت نه نازلېږي مګر د الله په اذن او اراده او څوک چي په الله ایمان راوړي هغه ئې زړه هدایت کړي او الله په هر څه پوه دئ.

له دې آیتونو نه په څرګنده معلومېږی چي د هري پېښي وقوع او د هر مصیبت نزول د الله له سننو سره سم، د مخکي لیکل شوې پرېکړې مطابق او د الله جل شأنه په اراده او اذن ترسره کېږي.

لوح محفوظ:

الله جل شأنه چي په دې عالم کي کوم سنن او مقدرات وضع کړي او د دې سننو او مقدراتو مطابق چي د زمکي له پیدایښت نه تر قیامته پوري کومي پېښي تر سره کېږي، ټول ئې په کامل او مفصل طور په لوح محفوظ کي ثبت کړي، که د تکویني قضاء مطابق په دې عالم کي څه تحول او بدلون راځي او که انسان د خپلو اختیاراتو په محدوده کي څه کوي، ټول مخکي له مخکي هغه الله په لوح محفوظ کي ثبت کړي چي عالم بالغیب دئ، حاضر او غائب، ماضي او مستقبل، نږدې او لري، هغه ته برابر او یو شان دي، په خپل غیبي او کامل علم سره پوهېږي چي هر انسان به بېل بېل د خپلو اختیاراتو نه په استفادې سره څه کوي؟

دا په لوح محفوظ کي د راتلونکو پېښو او د انسان د کړو وړو په اړه لیکنه، د انسان اختیارات نه سلبوي او هغه په یوه مجبور، محکوم او بې واکه موجود نه بدلوي. انسان ته چي کوم اختیارات ورکړی شوي او د ده په اړه کوم سنن او ضوابط وضع شوي او د هغه مطابق الله جل شأنه ورسره معامله کوي، دا هم په لوح محفوظ کي ثبت شوي. له دغو سننو څخه یو هم

دا دئ چي انسان ته نسبي آزادي او واک ورکړی شوی، کولی شي په خپله خوښه د ښېګڼي او بدۍ له دوو لارو څخه یوه غوره کړي، د ده د آزادۍ او د انتخاب قدرت، د هماغه مقدراتو او ضوابطو مطابق ده چي الله جل شأنه مخکي له مخکي وضع کړي او په لوح محفوظ کي ثبت دي.

کوم ښه یا بد عمل چي انسان د الله تعالی په توفیق، له الهي سننو او ضوابطو سره سم او له هغه نسبي آزادۍ او واک نه په استفادې سره چي الله ورکړی، کوي او الله جل شأنه کوم نتائج د ده په کړو وړو مرتب کوي، ټول الله تعالی ته د غیبي علم په رڼا کي څرګند دي او په کتاب کي ئې مخکي له مخکي لیکلي، د مثال په توګه: دوا د انسان په معالجې او تداوي کي اثر لري، لکه چي په حدیث کي راځي: الله جل شأنه هري بیمارۍ ته دوا پیدا کړې. الله جل شأنه چي د هري بیمارۍ لپاره کومه دوا پیدا کړې، طبعاً له هغې نه په استفادې سره انسان نوموړې بیماري معالجه کولی شي، دا د یوې بیمارۍ معالجه په یوې خاصي دوا سره له الهي مقدراتو سره سم ترسره کېږي او د دوا د عدم استعمال په نتیجه کي، د بیمارۍ تشدید هم د الهي مقدراتو مطابق رامنځته کېږي، خو الله جل شأنه چي د کوم بیمار کس د انجام په اړه څه لیکلي، ټول هغه عوامل ئې مراعات کړي چي د دې بیمار د انجام په ټاکلو کي اثر لري، لکه دا چي: کوم امکانات به ئې په واک کي وي؟ په کومه مرحله کي به ژوند کوي؟ آیا د دې بیمارۍ ضد دوا تر لاسه کولی شي که نه؟ او په دې ترتیب به د ده پای او عاقبت څه وي؟ الله جل شأنه ته دا ټول عوامل د خپل غیبي علم په اساس روښانه دي، د دغو ټولو

په رښا کي ئې د ده د عاقبت په اړه څه ليکلي.

د قرآن او احاديثو په رڼا کي دا حقيقت زموږ مخي ته راځي چي مقدرات ثابت او نه بدلېدونکي دي خو انسان کولی شي له يوه تقدير نه بل ته ولاړ شي، دا همغه خبره ده چي عمر رضی الله عنه د يوه سفر په دوران کي يوه صحابي ته کړې وه، دوی ته اطلاع ورکړی شوې وه چي په وړاندي کلي کي وبا خوره شوې، عمر رضی الله عنه فيصله وکړه چي د رسول الله صلی الله عليه و سلم له لاربښووني سره سم وبا وهلي سيمي ته داخل نشو، ځينو وويل: آيا له تقديره تښتو؟! هغه په ځواب کي وفرمايل: نه؛ له يوه تقدير نه بل ته درومو.

د دغو نصوصو څو بېلگې دا دي:

- پيغمبر عليه السلام فرمايي: دعاء د مصيبتونو په ردولو کي اثر لري.

يعني الله جل شأنه چي کوم فرد يا قوم ته د هغه د کړو وړو په وجه کوم مصيبت مقدر کړی، که هغه توبه وکړي، خدای ته رجوع وکړي، الله ته دعاء وکړي او له هغه نه مرسته وغواړي، الله جل شأنه دا مقدر شوی مصيبت مسترد کوي.

لکه چي قرآن فرمايي:

$B Ÿ‰è/ .`Ë 3‘ %‰ţÌ$ Ë M»ZÉ%$`Ë $Z9ø‹R& $B bqãÉ$ƒ ûïÏ%$bĵ

šc qãè»=9$$ Sãţèùr ª ! $$ Sãţèù 7 Í»9ré É»GÅ%$’î Ä $Z=ì ţY•/

ÑÏŽæ ÛÛ qê šÛ• Í»9rê (qã/r (qß=ô &r (qç$? ûïï‰$žv] ÇÎÌÈ

ÇÊÏÉ ÐŠm§9$Ü #§G9$$R&r

البقره: ۱۵۹-۱۶۰

له څرګندو آیتونو نه چي مونږ کوم څه نازل کړي، څوک چي دا پټوي، وروسته له هغه چي مونږ خلکو ته په کتاب کي بیان کړي، نو یقیناً چي په دغو کسانو هم الله لعنت وایي او هم هر لعنت ویونکی پرې لعنت وایي.

مګر هغه چي توبه او رجوع ئې وکړه او خپل کړه ئې اصلاح کړل او بیان ئې کړ، نو د دوی توبه به قبوله کړم او زه خو یقیناً چي ډېر مهربان توبه منونکی یم.

دلته هغو دین په دنیا خرڅوونکو ته اشاره شوې چي حق پټوي او په دې سره د فساد او فتنو خورولو باعث ګرځي، د دوی دا حق پټول د الله په دین کي دومره ستره ګناه ګڼل شوې چي د الله، ملائکو او ټولو خلکو د لعنت وړ ئې ګڼي، خو که دوی له دې جرم نه توبه وکړي، هغه فتنې او فسادونه چي په همدې پټولو سره ئې راولاړ کړي هغه اصلاح کړي او پټ کړي حقایق بیان کړي، یوازي په دې صورت کي الله تعالی د دوی توبه مني، له دې پرته که په خپل مخکني حالت کي ومري نو همداسي به د تل لپاره په لعنت کي پاتې وي. دلته ګورئ چي د توبې قبلېدو لپاره درې شرطونه اېښودل شوي:

- له خپلي ګناه نه بېرته راګرځېدل او الله ته مخه کول،
- د حق په پټولو سره چي کوم فساد رامنځته شوی، د هغه اصلاح او

جبران،

- او پټ کړي حقايق بيانول.

گورئ هغه کسان چي د حق پټولو په وجه د الله جل شأنه له خوا رټل شوي او د لعنت وړ گرځېدلي، د توبې، اصلاح او د حق څرگندولو په وجه له دې عذاب نه ژغورل شوي د دوی سابقه تقدير او انجام بدل شوی.

- د احد په جنگ کي چي الله تعالی د پيغمبر عليه السلام له يارانو سره د مرستي وعده کړې وه، ملائکي ئې د دوی مرستي ته راولېږلې، الله تعالی دوی ته د صبر او تقوی په وجه پر کفارو غلبه او فتحه ورکړه؛ خو وروسته چي ځينو له هغو اصولو او ضوابطو نه عدول وکړ چي د فتحي او بري لپاره مقدر شوي او د ماتې او ناکامۍ عوامل د دوی په ډله کي راپيدا شول، الله جل شانه د دوی فتحه او بری په ماتې او ناکامۍ بدل کړ.

لکه چي قرآن فرمايي:

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] آل عمران:١٥٢

او يقيناً چي الله خپله وعده درسره رښتيني کړه، هغه وخت چي د الله په حکم مو دوی نيول او وژل، تر هغه چي بې زړه شوئ او په هغه کار کي مو په خپلو کي نزاع وکړه او له هغه وروسته مو نافرماني وکړه چي تاسو ته ئې ستاسو محبوب شيان دروښودل، له تاسو نه ځينو دنيا غوښته او ځينو مو آخرت غوښتو، بيا ئې له دوی نه راوګرځولئ، تر څو مو وآزمويي او يقيناً چي تاسو ته ئې عفو وکړه او الله خو پر مؤمنانو د فضل څښتن دئ.

يعني الله تعالى له تاسو سره خپله وعده ترسره کړه، تاسو ته ئې برى درکړ، دښمن مو پسي اخيستی وو، يو په بل پسي مو نيول او وژل، دا لړۍ تر هغه روانه وه چي تاسو بې زړه توب وښود، په خپلو کي مو اختلاف وکړ، له هغه وروسته چي غنايم مو تر سترګو شول د پيغمبر هدايات او اوامر مو له پامه وغورځول او بالآخره د هغو په څنګ کي چي آخرت لټوي داسي کسان هم راپيدا شول چي د غنيمت په لټه کي وو، نو خود به ستاسو فتح په ماتې بدلېده او الله تعالى به خپله مرسته متوقف کوله او د دښمن له تعقيب نه به پاتې کېدئ، خو دا هم د الله يوه آزموينه وه، الله دا غلطي معاف کړه، که دا الهي عفوه ستاسو په حال نه وی شامله شوې معلومه نه ده چي له کوم بد عاقبت سره به مخامخ شوي وئ، الله پر مؤمنانو باندي د فضل خاوند دئ.

- د آدم عليه السلام د پيدايښت او په جنت کي د ځای په ځای کېدو او بيا له هغه نه د وتلو په کيسې کي هم قرآن عظيم الشأن دا حقايق ښه څرګند کړي، داسي چي:

۱- آدم علیه السلام په زمکه کي د خلیفه په توگه پیدا کړی شو، د خلافت د دندي د ترسره کولو لپاره د دې عالم هغه ځواکونه ده ته منقاد کړی شول چي د عالم د امورو د سمبالولو دنده په غاړه لري، ملائکي ده ته په سجده شوې، یعني ده ته به منقادي وي او د ده مرسته به کوي.
۲- خو شیطان د ده مخالف او د ده د بې لاري کولو په لټه کي.
۳- د آدم علیه السلام د اوسېدو اصلي ځای جنت دئ خو د ده مخالف ځواکونه هڅه کوي دی له جنت نه محروم کړي.
۴- په جنت کي آدم علیه السلام ته له یوې خوا څه استقلال او د انتخاب واک او اختیار ورکړی شوی او له بلي خوا څه محدودیتونه ورته وضع شوي، د جنت هر راز مېوې، په هر ځای کي او هرڅومره خوړی شي، خو د ونو یوې خاصي نوعي ته باید نږدې نه شي، چي دې ته نږدېوالی او د مېوې خوراک ئې ظلم او تېری گڼل کېږي او له جنت نه د محرومېدا سبب گرځي.
۵- شیطان آدم او بي بي حوا علیهما السلام د دې مېوې خوړلو ته وهڅول، د دوی قدمونه ئې وښویول او له جنت نه ئې وایستل.
۶- شیطان سرغړونه او لویي وکړه، الله تعالی له خپلي خوا ورټلو او د لعنت وړ وگرځېدو.
۷- آدم علیه السلام د شیطان په لمسونه د هغي ممنوعه ونې مېوه وخوړه؛ خو توبه ئې وکړه، الله تعالی د ده توبه ومنله او خپل رحمت او پېرزوېنه ئې د ده په حال شامله کړه.

د سرکشۍ او تکبر په وجه د شیطان رټل او د توبې او انابت په وجه په آدم علیه السلام پېروزېنه او رحمت، دواړه د الهي سننو او مقدراتو مطابق وو.

- یوه بله کیسه دا مطلب مزید توضیح کوی:

د یوه سفر په دوران کي، د اصحابو لښکر ته چي عمر رضی الله عنه هم پکي وو اطلاع ورسېده چي په مخکني کلي کي وبا خوره شوې، په خپلو منځونو کي مشورې ته کښېناستل چي آیا نوموړي کلي ته داخل شو که نه، ځینو په دې ټینګار کولو چي باید له څه تشویش نه پرته کلي ته داخل شو. په قضاءاو قدر زموږ ایمان د دې غوښتنه کوي چي له پېښو ونه وېرېږو، که زموږ د مرګ نېټه نه وي را رسېدلی نه مرو او وبا په موږ اثر نشي کولی، له مناقشې وروسته دا پرېکړه وشوه چي نوموړي کلي ته له ننوتو ډډه کوو. د غونډې په پای کي یوه کس له عمر رضی‌الله عنه نه پوښتنه وکړه چی آیا له قدر نه په ښنګ شو، عمر رضی الله عنه په ځواب کی ورته وویل: له یوه قدر نه بل ته درومو.

آیا انسان د اختیار خاوند دئ
که مجبور او بې اختیاره؟

آیا انسان ته د خپلي لاري د انتخاب آزادي ورکړی شوې؟

قرآن عظیم الشأن په ټول صراحت او وضاحت سره دا مطلب څرګندوي چي انسان ته د یوې معیني دائرې په انګړ کي د خپلي لاري او له ښه او بد نه د یوه د انتخاب واک او آزادي ورکړی شوې، د همدغه واک او اختیار په وجه هغه د خپلو عملونو بدله ګوري.

تر ټولو د مخه په کار ده چي د قرآن ځیني هغه آیتونه له نظره تېر کړو چي وايي: انسان ته په یوې معیني دائرې کي دا اختیار ورکړی شوی چي یوه له دوو لارو او له ښه او بد څخه یو ئې انتخاب کړي، د ده دغه اختیار او استقلال ته په پام سره هغه د خپلو عملونو مسئولیت په غاړه لري او سزا به ئې ګوري: دا مطلب په ګڼ شمېر آیتونو کي راغلی چي مونږ دلته په دوو بېلګو اکتفا کوو. د کهف په مبارکي سورې کي راغلي:

$R] ögÕ‹ù ä$© Æ Br `Ësõù ä$© `Jù Óãî§ `Ë ‘, s$Èèr

(që$óã(qëšÉó„ bÎr $gšŠ#Žß bÍ Þ%n& #‘$R ûüÏÎ»@=Ï $R%ôGã&

$)ÿ?ãÑÂ ä$™r Ü #Žä 9$$š [ø nqã_ ê$$“ Èo„ @ôÛ$$ äJÎ

•ô_& ß‹Ô çÿ $RÎ Ì» sÎ Á 9$$(qëÜ ãr (qã#ä šú ïÏ%$!$bÎ ÇËÈ

ÇÌÈ xJã `|¡ ômÎ& ôB الكهف: ۲۹ـ۳۰

او ووایه: دا ستاسو د رب له لوري یو حقیقت دئ، نو څوک چي غواړي ایمان دي راوړي او د چا چي خوښه وي کافر دي شي، بې شکه چي مونږ د ظالمانو لپاره داسي اور تیار کړی چي دیوالونه به ئې پرې راتاو وي او چي کله د مرستي لپاره غږ کړي نو په داسي اوبو به ئې غږ ته ځواب ویلی شي چي خوټېدونکې، توري او بویناکي دي او مخونه وریتوي، څومره بد څښاک او څومره بد ټاټوبی او بې شکه هغو چي ایمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي، مونږ د هغه چا اجر نه ضایع کوو چي د عمل له مخي ښه وي.

له دې مبارکو آیتونو په ډېر صراحت او وضاحت سره معلومېږي چي انسان ته دا اختیار او واک ورکړ شوی چي په خپله خوښه یا د ایمان او صالح عمل لار غوره کړي او یا د کفر او ظلم لار، د همدغه واک او اختیار په وجه او د خپل انتخاب د څرنګوالي له مخي به سزا ګوري.

همداراز د النبأ په سوره کي لولو.

النباء : ۳۹ ÇÌÈ $/$«B ¾ïîf 4Î ‹ ƒB$ä$© `Jù ‘, tø$Bä ó$« 7 ÿŒ

دا ربښتينې ورځ ده، نو څوک چي غواړي، د خپل رب په لوري دي د ورتګ لار غوره کړي.

يعني دا هم د انسان په انتخاب پوري اړه لري چي د خپل رب لوري ته د ورتلو لار اختيار کړي او د صالح عمل په نتيجه کي د الله خوا ته غوره مقام ترلاسه کړي.

او دا چي د دې آيتونو تر څنګ قرآن دا هم ويلي چي: و ماتشاءون الا ان يشاء الله: تاسو غوښتی نه شئ تر څو د عالمونو رب الله نه وي غوښتي. دا مطلب به څنګه د انسان له نسبي آزادۍ او اختيار سره متصادم نه ګڼو او څنګه به دا آيتونه سره همغږي ثابتوو، ځواب ئې دا دی:

که دا آيت او دې ته ورته، مستقل او له نورو بېل نه بلکي د ټولو هغو آيتونو ترڅنګ وڅېړو او ټول هغه آيتونه په پام کي ولرو چي د قضاء، قدر، اراده، مشيت او اختيار مفاهيم په کي راغلي، نو په مطلب ئې پوهېدل آسانه او له خبط او خطا نه خوندي پاته کېدی شو، متأسفانه بادي الرأی کسان او د لنډ نظر خاوندان دا آيت يوازي او نورو ته له پامه پرته څېړي، په همدې وجه په مطلب پوهېدل ورته ګران شي او ګمان کوي چي دا آيت د انسان په بې وسۍ، مجبوريت او عدم اختيار دلالت کوي، دوی دې ته نه دي متوجه چي په دې آيتونو کي د دې موضوع يوه څنډه څېړل شوې او نوري برخي ئې په نورو آيتونو کي، په کار ده په موضوع د ښه پوهېدو لپاره ټول اړوند آيتونه په پام کي ونيسو، د دغي غلطۍ په وجه ځينو کسانو

د قضاء او قدر په اړه داسي څه ویلي چي په موضوع د پوهېدو په ځای ئې هغه مزید گرانه کړې، خلکو ته ئې شکوک او شبهات راپیدا کړي او دښمنانو ته ئې د دې خبري کولو موقع ورکړې چي ووایي: قرآن هم انسان بې اختیاره او مجبور مخلوق گڼي او هم ئې کړه وړه د محاسبې وړ، په داسي حال کي چي مجبور مخلوق د خپلو کړو وړو په اړه هیڅ مسئولیت نه لري، د مجبور مخلوق د ټولو کړنو مسئولیت د هغه چا په غاړه وي چي دی ئې ورته مجبور کړی!! ځیني نور بیا په دې اړه له څه ویلو ممانعت کوي او په دې ئې ټینگار وي چي د قضاء او قدر موضوع باید مجمل ومنو او تفصیل ته ئې له ننوتو ډډه وکړو!! په داسي حال کي چي دا یوه مهمه اعتقادي موضوع ده او ایمان پرې ضروري، ایمان له علم او پوهي پرته نه شي کېدی، ایمان په حقیقت کي د پوهي انتهاء او پایله ده، قرآن د گڼ شمېر آیتونو په ترڅ کي او په ډېر تفصیل سره دا موضوع څېړلې. که په قضاء او قدر پوري مربوط ټول آیتونه د یوه بل څنگ ته کېږدو، د یوه لپاره بل له پامه ونه غورځوو او د ټولو په رڼا کي نتیجه راوباسو، نو نه به په اصل مطلب پوهېدل راته گران وي او نه به له کوم مشکل سره مخامخ کېږو.

د دغي موضوع په ارتباط مو باید دې ته هم پام وي چي قرآن که له یوې خوا دا ویلي چي دلته تغییر نه منونکې قضاء او قدر شته، هر کار د قضاء او قدر مطابق او د هغو سننو او ضوابطو په مراعات سره چي الله تعالی د دې عالم لپاره وضع کړي، د الهي مقدراتو په محدوده کي او د الله تعالی په اراده او إذن ترسره کېږي، له بلې خوا ئې دا هم ویلي چي انسان

ته نسبي واک او اختیار ورکړی شوی، هغه کولی شي له دوو لارو یوه غوره کړي، کولی شي له دوو کارونو نه د یوه د کولو اراده وکړي، پر قرآن د ایمان غوښتنه دا ده چې مونږ به په دواړو خبرو ایمان لرو، نه دا چې یوه ئې ومنو او پر هغې ټینګار وکړو او له بلې سترګي پټې کړو او له پامه ئې وغورځوو. هغه چا ته چې په قرآن کي لږ غور وکړي، د دې دواړو خبرو تلفیق ګران کار نه دئ او په ډېره آسانۍ سره دې نتیجې ته رسېږي چې انسان ته د نسبي اختیار او واک ورکول او له دوو بدیلونو څخه د یوه د انتخاب قدرت او صلاحیت ورکول، د همدې الهي (قضاء) او (قدر) یوه برخه ده، الله تعالی دا سنت وضع کړی چې انسان کولی شي په ځینو مواردو کي او د یوې خاصي محدودې په انګړ کي د خپل مشیت او غوښتني مطابق اقدام وکړي، که دا الهي سنت نه وی او د ده دا اختیار د قضاء او قدر جزء نه وی نو انسان به د جماداتو په څېر په کامله توګه محکوم او بې اختیاره وو، هیڅ څه به ئې په خپله خوښه نه شو ترسره کولی!! خو د الله تعالی مشیت داسي تللی، الله تعالی داسي اراده کړې، الله تعالی داسي غوښتي چې انسان دي نسبي واک او اختیار ولري، د همدې لپاره وایو چې انسان هر څه کوي د الله په اراده، إذن او اجازه ئې کوي، الله تعالی ورته د یوې پرېکړي عزم او د یوه کار د کولو توفیق ورکوي. د (قضاء) او (قدر) معنا دا نه ده چې انسان بې اختیاره او بې ارادې مخلوق دئ، چې نه د انتخاب اختیار لري او نه په خپل تقدیر او برخلیک کي د ده اراده او عزم څه اغېز لري. دا د قضاء او قدر ډېر غلط او ناسم تعبیر دئ، (قدر) یعني دا

چې دلته د هر څه لپاره خاصه او تغییر نه منونکې اندازه ټاکل شوې او (قضاء) یعني دا چې دلته هرڅه د ثابتو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي، انسان ته د همدغو سننو او مقدراتو په محدودې کې د انتخاب واک او اختیار ورکړی شوی، په سم انتخاب ئې سم نتائج مرتب کېږي او خراب انتخاب ئې خراب نتائج ورکوي.

دې ته مو هم باید پام وي چې که انسان له داسې څه سره مخامخ کېږي چې د ده له اختیار او واکه بهر دي؛ لکه د ده عمر، د پیدایښت او مرګ نېټه ئې، پېښې او حوادث او که داسې څه چې په خپل انتخاب او اراده ئې کوي، دا ټول له مخکې په لوح محفوظ کې لیکل شوي، ځینې کسان په لوح محفوظ کې دا لیکنه د انسان د نسبي واک او اختیار منافي ګڼي، چې دا یوه مغالطه ده، وجه ئې یا ناپوهي ده او یا له اسلام سره دښمني!! دوی دې ته نه ګوري چې په لوح محفوظ کې دا هم لیکل شوي چې انسان نسبي واک او اختیار لري، کولی شي له دوو لارو یوه د تلو لپاره غوره کړي او دا داسې ده لکه په پورتني مثال کې چې ته د هغه دوست وضعیت ته په پام سره ده ته د کلي ورکولو په وخت کې له ځان سره ولیکې: دی به په دې باغ کې څه څه وکړي او کومې کومې مېوې به وخوري، ستا دا لیکنه ستا د پوهې او علم څرګندونه کوي، هر څومره چې ستا علم او پوهه دقیق وي همدومره به د ده کړه وړه ستا د لیکنې موافق خېژي، ستا لیکنه نه د ده خپلواکي سلبوي او نه ئې په کوم کار اړ کوي، دا ځکه چې تا په خپله د باغ کونجي ورکړې او د هرې مېوې خوړلو اختیار دي

ورکړی، په لوح محفوظ کي ليکنه دې ته ورته ده، دا ليکنه د انسان د هغو عملونو په اړه چي په خپل اختيار او خپلي خوښي ئې ترسره کوي، تقدير بالوصف دئ، نه تقدير بالحکم، دی پرې اړ شوی نه دئ بلکي د ده حالت په کي بيان شوی، دا د الله تعالی د بشپړ علم غيب ښودنه کوي، نه د هغه څه چي د انسان اختيار ترې سلب کړي او يو محکوم او مجبور مخلوق ترې جوړ کړي.

قرآن فرمايي:

$RÎ çjGô‹ù ä$© Æ Br `Ïsãù ä$© `Jù Oä3Î§ `Ï ‘, s%$Î@©r

(qèŠóªtƒ (qèWÉótGó¡„ bÎr $gèŠ#Žß NkÍ Þn& #‘$R ûüÏJÎ»©à=Ï9 $R©ÏGôãr&

$)ý?ãBö Nä$™r Ü #Žž9$š [©# nqã_ qèø$ “ Èqô±„ È@ôgßJø9$ 8JÎ

•ô_r& ßì‹ÅÒçR Ÿw $RÎ ÏM»sÎ=Á9$ (qè=ÏJãr (qãZB#uä šú ïÏ%©!$ bÎ)

ÇËÈ xJã `|¡ômr& ôB الکهف:۲۹-۳۰

او ووايه: دا ستاسو د رب له لوري يو حقيقت دئ، نو څوک چي غواړي ايمان دي راوړي او د چا چي خوښه وي کافر دي شي، بې شکه چي مونږ د ظالمانو لپاره داسي اور تيار کړی چي ديوالونه به ئې پرې راتاو وي او چي کله د مرستي لپاره غږ کړي نو په داسي اوبو به ئې غږ ته ځواب ويلی شي چي خوټېدونکې، توري او بويناکي دي او مخونه وريتوي، څومره بد

ځښناک او ځومره بد ټاټوبی او بې شکه هغو چي ایمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي، مونږ د هغه چا اجر نه ضایع کوو چي د عمل له مخي ښه وي.

له دې مبارکو آیتونو په ډېر صراحت او وضاحت سره معلومېږي چي انسان ته دا اختیار او واک ورکړ شوی چي په خپله خوښه یا د ایمان او صالح عمل لار غوره کړي او یا د کفر او ظلم لار، د همدغه واک او اختیار په وجه او د خپل انتخاب د څرنګوالي له مخي به سزا ګوري، همداراز د النبأ په سوره کي لولو:

ÇÌÈ 7«B ¾ïĥĥ 4k̂ ‹ ƒB$ä$© `Jù ', tø$ã(x$67 ÿ̂Œ النباء : ۳۹

دا رښتیني ورځ ده، نو څوک چي غواړي د خپل رب په لوري دي د ورتګ لار غوره کړي.

یعني دا هم د انسان په انتخاب پوري اړه لري چي د خپل رب لوري ته د ورتلو لار اختیار کړي او د صالح عمل په نتیجه کي د الله خوا ته غوره مقام ترلاسه کړي.

خو په دې ارتباط یوه مهم مطلب ته جدي پاملرنه په کار ده او هغه دا چي د انسان اراده، عزم او د یو کار د سرته رسولو پرېکړه، غوښتنه او تصمیم د الله تعالی د ارادې او مشیت تابع دي، صرف هغه څه کولی شي چي الله جل شأنه ئې د کولو توفیق ورکړي، لکه چي قرآن فرمایي:

$Br ÇËÌÈ Wx‹ô™ ¾ïĥĥ 4k̂ ‹ ƒB$ä$© `Jù ÷•Ï õ? ¾ÍÉ»d b̂

ÇÌÈ $VJ‹Å3ym $¸JŠÎ=tã b%x. ©!$# b¨Î) 4 ª!$# uä!$t±o„ b&r HwÎ) brâä!$t±n@

الانسان: ۲۹- ۳۰

بې شکه چي دا يو تذکر او پند دئ، نو څوک چي غواړي خپل رب ته د رسېدو غوره لار دي غوره کړي. او نه شئ غوښتی مگر هله چي الله ئې وغواړي، بې شکه چي الله باحکمته پوه دئ.

دا آيت چي په وار وار د قرآن د مواعظو او لارښوونو په پای کي تکرار شوی، دا مهم مطالب افاده کوي:

الف: دا يو تذکر او پند دئ د هغه چا لپاره چي غواړي الله تعالی ته د رسېدو غوره لار ومومي او د ده په لوري د تلو لپاره ئې غوره کړي.

ب: انتخاب ستاسو په لاس کي دئ، پند ترې اخلئ او الله تعالی ته د رسېدو لار غوره کوئ او که مخ ترې اړوئ او په کږو لارو سر کېږئ.

ج: د الله تعالی لار د هغه ذات لار ده چي په ټولو اسرارو پوه دئ، په هر حکم او لارښوونه کي ئې ژور حکمتونه مضمر دي.

د: دا لار فقط د الله تعالی په توفيق سره وهلی شئ، د الله تعالی مشيت په دې تللی چي انسان د خپلي لاري انتخاب ته آزاد پرېږدي، که څوک د الله تعالی لار غوره کړي هغه ته د تلو توفيق ورکوي او د ځان په لوري ئې هدايت کوي او که څوک د شيطان په لارو تلو ته ملا وتړي په همدې کږو لارو د تلو فرصت او توفيق ورکوي، ده په خپل انتخاب سره د الله تعالی د مشيت خلاف نه؛ بلکي عيناً د ده د سننو مطابق کار کړی، دا ځکه چي الله تعالی غوښتي چي انسان په خپل انتخاب کي آزاد وي او وکولی شي له دوه

بدیلو یو ئې غوره کړي، له دوو لارو یوه د تلو لپاره انتخاب کړي، د هر کار توفیق د ده له لوري دئ، دا د ده په إذن او ارادې سره ده چي تاسو یوه لار غوره کولی شئ او د تلو توفیق ترلاسه کوئ، دا سنن د باحکمته پوه رب له لوري وضع شوي، الهي سنن دقیق دي او په کامل او بشپړ علم ولاړ او په هر یوه کي ئې حکمت او مصلحت مضمر دئ.

همدا راز فرمایي:

$Br ÇËÑÈ LìÉGó„ b& ÑäZB ä$© `Jï ÇÐÈ ûüÏ>»èù Ï©öE ÷vj qè÷ bÎ

ÇËÒÈ šú üÏJ=»èø9$# >‘ ª! $# uä!$t±„ b& HwÎ) brâä!$t±@ التکویر:۲۷-۲۹

دا ندی مګر عالمیانو ته پند او یادونه، ستاسو هغه چا ته چي غواړي مستقیم (او په سمه لار برابر) شي او نه غواړئ تاسو "کوم څه" مګر دا چي الله د عالمونو رب ئې وغواړي.

په دې آیتونو کي دا دوه مطلبه یو په بل پسي راغلي:

الف: انسان کولی شي د ایمان او کفر او د سمي او کږې لارو نه یوه په خپله خوښه غوره کړي.

ب: خو د ده خوښه، غوښتنه او اراده، د الله جل شأنه د ارادې او مشیت تابع ده.

بادی الرأی کسانو او د سطحي نظر خاوندانو ته په دې دواړو خبرو کي څه تضاد او تباین په نظر ورځي، د دواړو تلفیق ورته ګران بریښي او کله کله په دې اړه د داسي مغالطې مرتکب شي چي له هغې نه وتل او سمه

لار موندل ورته محال شي. خو که څوک د قضاء او قدر او د الله جل شأنه د ارادې او د انسان د نسبي واک او اختیار په اړه مخکنیو مطالبو ته لږ ځیر شي، له دې مغالطې او معضلې په آسانۍ وتلی او په حقیقت پوهېدلی شي.

الله جل شأنه د دې عالم د هر څه لپاره اندازه ټاکلې، په دې عالم کې ئې ثابت او نه بدلېدونکي سنن وضع کړي، هر څه له همدغه تقدیر او قضاء سره سم د الله په اراده ترسره کېږي، انسان ته نسبي واک او اختیار هم د همدې سننو او مقدراتو جز او یوه برخه ده، الله جل شأنه دا سنت په دې عالم کي وضع کړی چې انسان کولی شي د خپل ژوند په ځینو برخو کې، په خپله خوښه تصرف وکړي. که الله جل شأنه دا سنت نه وی وضع کړی او انسان ته ئې دا توفیق او واک نه ورکولی، نو هغه به هم د جماداتو په څېر کاملاً محکوم وو او په خپله خوښه به ئې د څه کولو توان نه درلود، د انسان د اختیار او آزادۍ په اړه د الله اراده د ده په ارادې مقدمه ده، ځکه وایو چې انسان هر څه کوي، د الله په اراده ئې کوي، هغه ورته دا اجازه ورکړې، هغه ورته د پرېکړې، عزم او بیا د اقدام او عمل توفیق ورکوي.

ښایي لاندي مثال له هغه چا سره مرسته وکړی شي چې د انسان نسبي اختیار او له مخکي ټاکل شوي مقدرات؛ یو د بل منافي ګڼي او دا ورته ګرانه برېښي چې څنګه په لوح محفوظ کي لیکل شوي، تغییر نه منونکي مقدرات له انسانه اختیار او واک نه سلبوي؟:

مثال: تاسو د یوه داسي باغ خاوند یئ چي جګ جګ دېوالونه او دنګه مضبوطه دروازه لري، ښه ساتنه او حفاظت ئې کېږي، هیڅوک نه شي کولی

ستاسو له اجازې پرته دې باغ ته ننوځي، خپل یوه دوست ته اجازه ورکوئ چې باغ ته ننوځي او مېوه ئې وخوري، د دروازې کلي ورکوئ او ورته وایئ: دې باغ ته له دې کلي نه په استفادې سره ننوتی او هره مېوه ئې خوړلی شې، له دې وروسته د دې باغ اختیار ستا په لاس کي دئ، خو دې ته دي پام وي چې د باغ کیڼ لوري ته داسي وني ولاړي دي چې د مېوو رنګ ئې ښایسته او جالب، خوند ئې ښه، خو خوړل ئې د ګټې په ځای تاوان درته لري، ستا صحت او سلامتیا ته تاوان رسوي، که دغو ونو ته ورنږدې نه شې او مېوه ئې ونه خورې نو دا به ستا په ګټه او زما د رضایت باعث شي، زما خوښه دا ده او دا مي پرتا پېرزو کېږي چې دا نوري هغه مېوې وخورې چې هم تا ته ګټوري دي او هم ئې زه درته خوښوم او پرې راضي کېږم او په دې سره به روغ رمټ له باغه ووځې. ستا دا دوست ستا په اجازه باغ ته ننوځي، هر څه چې په دې باغ کي کوي او هره مېوه چې خوري نو ستا په اجازه او له هغه اختیاره په استفادې سره ئې خوري، چې تا ورکړی، په حقیقت کي هغه ستا په اراده، إذن او اجازه او له هغه اختیار او صلاحیت نه په استفادې سره عمل کوي چې تا ورکړی، که مضر او د ده روغتیا او سلامتیا ته تاواني او ستا د خوښي خلاف مېوه خوري او ستا د رضایت خلاف کار کوي او یا ګټوره مېوه خوري او هغه څه کوي چې ستا د رضایت باعث کېږي، دواړه کاره ئې ستا په إذن، اجازه، اراده او توفیق کړي، تا دا موقع، توان، توفیق او اجازه ورکړه چې باغ ته ننوځي او د خپلي خوښي مېوه وخوري، که تا دا اجازه نه وی ورکړې نه باغ ته ننوتی شو، نه

ئې سم او بد کار کولی شو او نه ئې تاواني او گټوره مېوه خوړلی شوه، غلطي ئې ستا په اجازه کړې خو مسئولیت ئې پر خپله غاړه دئ، د دې لپاره چې په خپل انتخاب کي ئې اشتباه کړې، له اختیار او صلاحیته ئې غلطه استفاده کړې، هغو ونو ته نږدې شوی او مېوه ئې خوړلې چې د ده لپاره تاواني او د باغ د خاوند د خفگان باعث. باغ ته له ننوتو وروسته چې نوموړی کس هرڅه کوي مسئولیت ئې د ده په خپله غاړه دئ، هم مفیده مېوه خوړی شي او هم مضره، دا ځکه چې د انتخاب واک ورکړی شوی، د خپل انتخاب نتائج به گالي، ښه انتخاب ئې ښه نتائج لري او بد انتخاب ئې بد. د زمکي په سر د انسان خلافت او د قضاء او قدر په وړاندي د هغه محکومیت او ده ته د (اختیار) او (انتخاب) صلاحیت او واک ورکولو معنا همداسي ده.

په دې مثال کي د باغ دېوالونه، دروازه او کلي ئې، د خاوند اجازه، خپل دوست ته د انتخاب اختیار ورکول، د ممنوعه وني د مېوې تاوان، د باغ د خاوند خوښي او ناخوښي له مفید او مضر مېوو نه د استفادې په صورت کي، هم (قضاء)، (قدر)، (د الله اراده)، له خپل بنده نه د الله تعالی رضایت او عدم رضایت، ښه توضیح کوي او هم (د قضاء او قدر په محدوده کي د انسان اختیار او واک) ښه انځوروي، خو د دې قضیې د یوې خاصي څنډې له بیانولو عاجز دئ او هغه دا چې: کله ستا دوست د باغ د دروازې کلي ترلاسه کړي او باغ ته ننوځي، نو ستا له واک او ادارې ووځي، له دې وروسته ته ورباندي هیڅ ډول سلطه او واک نه لرې، په داسي حال کي چې

له بنده سره د الله تعالی معامله داسي نه ده، هيڅ شېبه د هغه له ساتني، څارني او ادارې نه شي وتی، هر ګام چي مخکي ږدي د الله په توفيق او مرسته ئې ږدي، د ښه او بد کار توان هم هغه ورکوي. د الله تعالی د مشيت، ارادې، قضاء او قدر په وړاندي د انسان مشيت، اراده او انتخاب پورتني مثال ته ورته دئ، هغه ښه او بد کار د الله تعالی د مشيت او ارادې مطابق کوي خو په خپله خوښه او له هغه اختيار نه په استفادې سره چي الله تعالی ورکړی.

په قضاءاو قدر د ایمان غوښتني

د قضاء او قدر په ارتباط لومړۍ مهمه خبره دا ده چې باید د دې موضوع په معنی، مفهوم او مطلب پوه شو، په قضاء او قدر باندې ایمان دا غوښتنه کوي چې د دغو مفاهیمو په حقیقت پوه شو، دا ځکه چې موږ د دغو الفاظو په معنی او مفهوم باندې په ایمان او باور درلودلو مکلف شوي یو، که د دغو الفاظو په مفهوم او معنی پوه نشو او حقیقت ئې موږ ته واضح نه وي، داسې چې د هر راز شک او شبهې احتمال ختم کړي، نو یوازې په الفاظو به دایمان معنی څه وي؟

قرآن چې موږ په دې مکلف کوي چې په کوم څه ایمان راوړو، نو لومړی موږ د هغه په حقیقت پوه کوي، هیڅکله موږ په مجهول او غیرقابل فهم مطلب باندې په ایمان راوړلو نه ګماري. که موږ ته د قضاء او قدر مفهوم واضح نه وي، نو د ټولو هغو آیتونو په مطلب نشو پوهېدی چې دا الفاظ په کې راغلي.

صبر د مصائبو په وړاندې:

څوک چې په قضاءاو قدر ایمان لري، د کړاوونو او ستونزو په وخت

کي به صابر وي، له بل نه د شکوې او شکايت په ځای به صبر کوي او عقيده به ئې دا وي چي دا کړاوونه تصادفي پېښي نه دي، بلکي د الله جل شأنه له ثابتو سننو او مقدراتو سره سم واقع شوي، حتماً له ده نه داسي خطاء او اشتباه شوې چي په نتيجه کي ئې له دې کړاو او ستونزي سره مخامخ شوی. هغه د مصيبتونو په وخت کي د بې صبرۍ او شکوې په ځای په خپلي تګلاري او کړو وړو کي تجديد نظر کوي، له کړاو سره د مخامخ کېدو عوامل لټوي او د خپل عمل د اصلاح هڅه کوي، مصيبتونه هغه د غفلت له خوبه راويښوي، لکه چي قرآن فرمايي:

ÐÏ. `ã (qãè/r ÏB/Ÿ ‰ ÑM6 ¡ . $Jô ù p6ŠÁ B `Ë Nà6 7» ¹ &$Br

ÇÌÈ الشوری: ۳۰

او په کوم مصيبت چي تاسو اخته کېږئ نو دا ستاسو د خپلو لاس ته راوړنو په وجه ده او له ډېرو ئې (الله) تېرېږي.

دا آيت په ډېر صراحت او قاطعيت سره وايي چي مصيبتونه ستاسو د کړو وړو په سبب راځي او دا چي دا ستاسو د ګناهونو يوازي د يوې برخي سزا ده، که الله تعالی عفو ونکړي او له تاسو سره د فضل او عفوې په ځای د عدل له مخي معامله وکړي نو تر دې به ئې ستر ستر مصيبتونه درباندي نازل کړي وو.

قرآن د هغو مجاهدينو او خدای پالونکو په اړه چي د پيغمبرانو په څنګ کي جنګېدلي او له مصيبتونو سره مخامخ شوي، خو صبر ئې کړی او

مصيبتونه ئې د خپلو اشتباهاتو نتيجه ګڼلې، فرمايي:

’Î Ùå$ ¹ & $J÷ (qã dr $Jù ×Ï. bq‹Îï ¼çèB @Ÿ»% ÓÉ< `B ûÉ.r

ÇÊÍÏÈ ûïÎÉ9$Á$# =Ït ª! $# r 4 (qçR%3tG™$# $Br (qàÿèÊ $Br «! $# È‹Î™

þÎ $Yù#uŽó Îr $Y/qçR è $Z9 öÏÿøî$# $Z/‘ (q9$% b& Hw) óOgmq% b%. $Br

ÇÊÍÐÈ ûïÍÿÏ»6 9$# Qöq)9$# ’?ã $RöÁR$#r $YB#%ø%& ôMÎmr $RÌB&

=Ït ª! $# r 3 Í•Åzy$# É>#qO `ó¡m r $‹R‰9$# >#qO ª! $# Nßg9?$«ù

ÇÊÍÑÈ ûüÏZÅ¡ósßJø9$#

آل عمران: ۱۴۶-۱۴۸

او ډېر پېغمبران داسي وو چي ډېر خدای پالونکي ئې په څنګ کي جنګېدلي، خو د الله په لار کي د رسېدلو مصيبتونو په وجه نه سست شول، نه ئې د ضعف احساس وکړ او نه ئې (د دښمن په وړاندي) ذلت ومنلو او داسي صبر کوونکي په الله ګران وي.

او خبره به ئې له دې پرته بل څه نه وه چي ويل به ئې: اې زمونږ ربه! زمونږ ګناهونه او په خپلو چارو کي زمونږ تېری او اسراف راته وبخښه او زمونږ قدمونه استواره کړه او په دې کافر ټولګي مونږ ته بری راکړه.

نو الله دنيوي بدله هم ورکړه او د آخرت غوره بدله هم او الله داسي محسنين خوښوي.

په دغو مبارکو آیتونو کي څو اساسي لارښووني ګورو:

- له محمد علیه السلام نه مخکي ډېر پېغمبران راغلي او تللي، د هر یوه په څنګ کي ډېر خدای پالونکي راغونډ شوي او د الله په لار کي جنګېدلي.
- د دغو پېغمبرانو خدای منونکي ملګري داسي وو چي د الله په لار کي له مصیبتونو سره د مخامخ کېدو په وجه نه سست شوي، نه ئې د ضعف او ناتوانۍ احساس کړی او نه د دښمن په وړاندي ذلت او سپکاوي ته تسلیم شوي. مبادا تاسو د الله په لار کي له مصیبتونو سره د مخامخ کېدو په وجه سست شئ، شور شوق او جذبه مو له لاسه ورکړئ، د دښمن قوت تاسو ووېروي او د هغه په وړاندي د ضعف او ناتوانۍ احساس وکړئ، د دښمن شرائطو ته تسلیم شئ او د هغه لویي ومنئ.
- دوی له ماتو نه وروسته هم نه دي مأیوس شوي، ماتې او هزیمتونه ئې د خپلو اشتباهاتو او اسراف نتیجه ګڼلې، له الله نه ئې د خپلو ګناهونو او تېرېو معافي غوښتې، سنګر ئې نه دئ پرېښی او له مبارزې نه ئې لاس نه دئ اخیستی، تل ئې له خپل الله نه د دښمن په ضد په خپلي مبارزې کي د بریا دعا کړې. باید متوجه وئ چي د ایمان تقاضا همدا ده.
- دوی هم دنیوي بریاوې ترلاسه کړې او هم ئې د آخرت فلاح او سعادت په برخه شوی.
- دا محسنین دي، د احسان لار همدا ده، دوی د خپلو همدې غوره صفاتو په وجه د الله د دوستۍ مستحق شوي، داسي محسنان په الله ګران

وي.

- له دې مخکي هم ډېر پېغمبران تېر شوي او د دوی په څنګ کي ډېر خدای پالونکي جنګېدلي، د پېغمبرانو او د خدای پالونکو لار همدا ده؛ له حق نه د دفاع په خاطر د کفر، شر، فساد او ظلم په خلاف جنګېدل.
- نورو خدای پالونکو ته هم د الله په لار کي مصيبتونه وررسېدلي، خو د دغو مصيبتونو په وجه نه سست شوي، نه ئې کمزوري ښودلې، نه ئې د دښمن په وړاندي د ذلت سر ټيټ کړی او نه ئې بې صبري کړې. د وهن معنی سستي ده خو دلته ترې مراد هغه حالت دئ چي د مصيبتونو او ماتې په وخت کي څوک ورسره مخامخ کېږي، مخکنی شور او شوق ئې ختم شي، جذبات ئې ساړه شي، ناهيله او نااميده شي. له ضعف نه هغه حالت مراد دئ چي انسان د کمزورۍ او ناتوانۍ احساس وکړي او تر دښمن نه ځان ضعيف وګڼي. او له استکانت نه ذلت منل او د دښمن شرايطو ته غاړه ايښودل مراد دئ. څوک چي له دغو دريو کمزوريو نه ځان وساتي هغه صابر دئ او پر الله ګران. الله دغسي صابران خوښوي.
- دغو خدای پالونکو نه يوازي صبر کړی بلکي ويل به ئې: اې زموږ ربه! زموږ ګناهونه او په خپلو چارو کي زموږ تېری او اسراف راته وبخښې، دا ماتې او مصيبتونه زموږ د ګناهونو او تېري او اسراف نتيجه ده او زموږ قدمونه استواره کړې او په دې کافر ټولګي موږ ته بری راکړې، دوی د ماتې په وجه له مقاومت نه لاس نه دئ اخيستی، سنګر ئې نه دئ پرېښی، د فتح او بريا طمع ئې نه ده ختمه شوې، ثابت قدمه او د حق بريا

ته منتظر پاتې شوي.

- دوی ته الله هم خپله دنيوي بدله ورکړې او هم د آخرت غوره بدله، په دنيا کي ئې فتح په برخه شوې او په آخرت کي د الله رضاء او جنت.

گورئ چي د الله د لاري مؤمن مجاهدين، له مصيبتونو او ستونزو سره د مخامخ کېدو او د موقتي ماتې او ناکامۍ په وخت کي صابر وي، ستونزي او کړاوونه د دوی تحرک او نشاط نشي ختمولی، په دوی کي يأس او نا اميدي نشي راپيدا کولی، ځان بې وزله نه گڼي، د ضعف اوناتوانۍ احساس نکوي او سپکاوي او ذلت ته نه تسليمېږي، خپل فوځي کمښت او د دښمن د وسائلو او امکاناتو ډېرښت، دخپلي ماتې عامل نه گڼي، بلکي خپل اشتباهات او گناهونه د ماتې باعث شمېري، په همدې خاطر له الله نه د خپلو گناهونو بخښنه او مغفرت غواړي او دعاء کوي چي الله جل شأنه د دوی گامونه د دښمن په خلاف په مورچلو کي ټينگ کړي او په دښمن دوی ته فتح او بری ور په برخه کړي.

همدا راز فرمايي:

«ł $’?ãr $Z99öqB qè $Z9 ª! $ =FŸ2 $B žvĵ $Z;‹Ă ã `9©@è

ÇÎÈ šc qäBs3$Èž2 qGŠù التوبه: ۵۱

ورته ووايه: موږ ته هيڅکله کوم مصيبت نه رسېږي مگر هغه څه چي الله راته ليکلي، هغه مو مولا دئ او مؤمنان خو بايد پر الله توکل وکړي.

دا مطلب په يوه مبارک حديث کي داسي راغلی:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ كُنْتُ رَدِيفَ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ « يَا غُلاَمُ أَلاَ أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهِنَّ». فَقُلْتُ بَلَى. فَقَالَ « احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ أَمَامَكَ تَعَرَّفْ إِلَيْهِ فِى الرَّخَاءِ يَعْرِفْكَ فِى الشِّدَّةِ وَإِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ قَدْ جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ فَلَوْ أَنَّ الْخَلْقَ كُلَّهُمْ جَمِيعاً أَرَادُوا أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَىْءٍ لَمْ يَكْتُبْهُ اللَّهُ عَلَيْكَ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ وَإِنْ أَرَادُوا أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَىْءٍ لَمْ يَكْتُبْهُ اللَّهُ عَلَيْكَ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ وَاعْلَمْ أَنَّ فِى الصَّبْرِ عَلَى مَا تَكْرَهُ خَيْراً كَثِيراً وَأَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ وَأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْراً » رواه احمد

د عبد الله ابن عباس رضی الله عنه نه روایت شوی چي:

یوه ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم ترشا په سورلۍ سور وم ، نو ما ته ئې وویل: اې ځوانه! آیا داسي څو کلمې در وښیم چي په هغوی سره به الله تا ته ګټه ورسوي؟ ومي ویل: هو، وئې فرمایل: د الله د حقوقو ساتنه وکړه چي هغه دي وساتي، د الله د حقوقو ساتنه وکړه چي په هغه صورت کي به ئې "مرسته او پاملرنه، خپلي مخي ته ومومې. په سوکالۍ کي الله ته (په عبادت او بندګۍ سره ځان) معرفي کړه، چي د شدت او کړاو په وخت کي دی وپېژني (او مرسته دې وکړي)، که دې غوښتنه کوله نو له الله نه ئې غواړه او که دې مرسته غوښتله، نو له الله نه مرسته غواړه، د هغه څه په لیکلو سره قلم وچ شوی چي کېدونکي دي (مقدرات ثبت شوي او په هغه

کي تبديلي نه راځي) که د دنيا ټول خلک د دې هڅه وکړي چي تا ته کومه ګټه ورسوي نو کوم منفعت او ګټه نشي در رسولی مګر هومره چي الله درته ليکلي او که ټول خلک هڅه وکړي چي تا ته کوم تاوان ورسوي، نو تاوان نشي دررسولی؛ مګر هومره چي الله درته ليکلي او په دې پوه شه چي په هغه څه صبر کولو کي ډېر خير مضمر دئ چي نه دي خوښېږي او دا چي بری له صبر سره ملګری دئ او خلاصون له کړاو سره او يقيناً چي په هري سختۍ پسې آساني ده.

په قضاء او قدر باور او اعتقاد د دې باعث شي چي انسان د مصيبتونو په وخت کي ووايي: (انالله و انا اليه راجعون: بې شکه چي موږ د الله يو (هغه پيدا کړي يو او هر څه مو د ده دي) او يقيناً چي موږ د ده طرف ته ګرځېدونکي يو)، خو هغه څوک چي په قضاء او قدر باور نه لري او ښې او بدې پېښې تصادفي ګڼي، د سترو او غير متوقع پېښو په دوران کي ځان وبايلي، فتحه او بری ئې مغرور کړي او ناکامي او ماتې ئې مأيوس او نااميده کړي.

لکه چي قرآن فرمايي:

Ó qä̌9 ¼çR̂ çëB $g»Yã“R ßè ZJô‘ $YB `» ¡ Iy $Y%E& ûèr

= dŒ £9qà‹9 ç¡ B ä!$Ê %è/ ä$Jè R ç»Y%E& ûèr ÇÈ Öqã2

ÇÈ î qã, ù ÓÌ y9 ¼çR̂ Ó_ã ßN $«Šh¡ 9$

هود: ۹-۱۰

او که انسان ته له خپلي خوا د کومي پېرزويني خوند وروڅکو بيا ئې ترې لري کړو، يقيناً چي (په دې صورت کي) دی حتماً ډېر مأيوس او ناشکره وي او که له هغه وروسته چي کړاو ورړسېدلی، ده ته د نعمتونو خوند وروڅکو، حتماً وايي چي له ما نه ستونزي ولاړې، بې شکه چي هغه ډېر خوښي کوونکی او ډېر فخر کوونکی دئ.

همدا راز فرمايي:

b'JÔ$Îöz ¼ç/$ ¹ & bîù 7$ öm 4ã ©$%çè/ `B Ä $Z9$`Ër

o•Åy$ $‹R‰9$ŽÅ z ¾ïgô r 4ã ==) R$pZH ç/$ ¹ & bÎr ¾ïÎ

ÇÊÈ ßûÎ7ß$ $#Žô ã 9$qè 7 Ï الحج:۱۱

او له خلکو نه ځيني داسي دي چي په يوې ژۍ کي د الله عبادت کوي، نو که کومه ښېګڼه وروړسېږي په هغې ډاډه شي او که د آزمويني (کومه ستونزه) وروړسېږی خپل مخ اړوي، دنيا او آخرت ئې تباه شو او دا ښرګنده تباهي ده.

دلته د هغه چا حالت انځور شوی چي د اسلام د دائرې په هغي کرښي چي اسلام او کفر سره بېلېږي، ولاړ دئ او همهلته د خدای عبادت کوي، له کفر نه يو ګام دې لوري ته رااوښتی، له مخکي تلو ئې ډډه کړې، همهلته ودرېدلی او په همدومره څه ئې اکتفاء کړې، که دلته کومه ګټه او منفعت ترلاسه کړي، نو په خپلي ګټې او دغه يو قدم رااوښتو خوښ وي،

خو که له کومي ستونزي او خطر سره مخامخ شي، بېرته يو ګام په شا ولاړ شي او خپل مخکني حالت ته وروګرځي.

د النساء د مبارکي سورې په ۷۷-۷۹ آيتونو کي د جهاد او له جهاد نه د راولاړ شوو ستونزو په اړه د منافقينو انګېرني او دريځ او د دوی منافقانه نظريات په ډېر دقيق ډول ښودل شوي، په دې کي آيتونو کي به وګورئ چي قرآن هغه کسان څنګه معرفي کوي چي يا د قضاء او قدر په مفهوم نه پوهېدل او يا ئې په هغه ايمان نه درلود؛ وګورئ چي قرآن د دوی قضاوتونه د بري او ماتې په وخت کي او د ښېګڼي او مصيبت په صورت کي څنګه راښيي:

[illegible]

$Br «‹ $ `Üù ÞZ ¡ m ôB 7 /$ ¹ & $B ÇÐÑÈ $Z‰ n bqß)ÿ

4".r ZwqЯ ‘ Ä $Z=Ï 7 »Yù™ô‹r 7 Åÿ¯R `Üù Þ¢ì™ `B 7 /$ ¹ &

ÇÐÒÈ #%‹Ï - «‹ $Ï

النساء :۷۷-۷۹

آیا هغو ته دې ونه کتل چې ورته وويل شو: لاسونه مو راتم کړئ، لمونځ وکړئ او زکات ورکړئ، خو کله چې پر دوی جهاد فرض کړی شو نو یوه ډله ئې له خلکو نه داسې وېرېده لکه له الله نه او یا تر دې هم سخته وېره او ويل ئې: اې زمونږ ربه! ولې دې پر مونږ جنګېدل فرض کړل؟ ولې دې تر یوې نږدې نېټې ونه ځنډولو؟ ورته ووايه: د دنيا متاع خو وړوکی شی دئ او آخرت غوره دئ، د هغه لپاره چې تقوا ئې غوره کړه او د بڅرکي په اندازه به پر تاسو تېری ونشي.

چې هرځای وئ مرګ به مو بيا مومي، که څه هم په دنګو کلکو ماڼيو کې وئ او چې کومه ښېګڼه ئې په برخه شي نو وايي: دا خو د الله له لوري ده، خو که کړاو ئې په برخه شي نو وايي: دا خو له تا څخه دئ، ورته ووايه: ټول د الله له لوري دي، په دې خلکو څه شوي چې په هيڅ خبري نه پوهېږي.

له ښېګڼې چې څه ستا په برخه شي نو د الله له لوري ده او چې کړاو او ستونزه دروررسېږي نو هغه پخپله ستا لخوا ده، ته خو مو خلکو ته يو استازی لېږلی يې او الله د شاهد په توګه کافي دئ.

په دې مبارکو آيتونو کې لاندې لارښووني زمونږ مخې ته ايښودل شوې:

- ځيني خلک داسې وي چې له دښمن سره د جګړو د وخت له رارسېدو نه مخکې په جګړې ټينګار کوي او وايي: بايد له دښمن سره د يوې پرېکندې نښتې له لارې خبره پای ته ورسوو او ستونزه د تل لپاره حل کړو، خو دا ټينګار ئې له قوی ايمان او د الله په لار کې د قربانۍ له جذبې څخه نه وي راولاړ شوی، بلکې له بيمار زړه نه راخوټېدلی وي، په دې بې وخته ټينګار سره غواړي چې ځان مخلص او انقلابي وښيي او په خپلو غلطو عملونو او غلطلو ويناوو پرده واچوي او خلکو ته وښيي چې که اوس او د سختې ورځې له رارسېدو نه مخکې هغوی څه قصور لري او په عمل کې تر نورو شاته پاتې دي او د خپلو ديني او مذهبي دندو په ادا کولو کې لټي کوي، چې کله په دې اړه ورباندې اعتراض وشي نو وايي: که له دښمن سره د نښتې او له دين نه د دفاع وخت راورسېدو نو مونږ به تر ټولو مخلص ومومئ، زمونږ په اخلاص او صداقت به هلته پوه شئ چې په لومړي خط کې مو توره په لاس او مټې بروهلي وګورئ!! وبه ګورئ چې تر هر چا مخکې يو او په لومړي خط کې د دښمن مقابله کوو، خو کله چې د جګړې اصلي وخت راورسېږي او په دې اړه صريح او واضح فيصله وشي او د قرآن صريح او واضح حکم د هغه غوښتنه وکړي نو دا کسان به داسې ومومئ چې سخته وېره به ئې په څېرو کې څرګنده وي، خړې سترګې د هغه چا په څېر چې د مرګ له وېرې او هيبته بې هوشه شوی، له خلکو نه

به داسي وېرېږي لکه له الله نه او حتی له خلکو نه به ئې وېره هومره وي چي له الله نه به دومره نه وېرېږي!!

- بیا به وایي: اوس خو د جګړي مناسب وخت نه دئ، ضروري وسائل نه دي برابر شوي، څه نور وخت ته ضرورت لرو، باید جګړه وځنډېږي!!
- دوی جګړه او له دښمن سره مخامخ کېدل داسي ګڼي لکه د مرګ په لوري چي خوځول کېږي، لکه مرګ چي تیار دوی ته خپل کومی پرانیستی وي او د مرګ نېټه ئې رارسېدلې وي!! وایي به: خدای ولي مونږ ته د څه نوري مودې لپاره د ژوندي پاتې کېدو موقع رانکړه او داسي ژر ئې له جګړو سره مخامخ کړو!!
- دې خلکو ته فقط یو ځواب په کار دی او هغه دا چي: له دنیا سره افراطي مینه مو له مرګ نه وېروي، آخرت مو هېر کړی، دنیا ته په آخرت ترجیح ورکوئ، د همدې لپاره له مرګ نه وېرېږئ او له جنګ نه ډډه کوئ. د الله په عدالت باور نلرئ، ګومان کوئ چي الله به د مسلمانانو هلي ځلي او قربانۍ ضایع کړي، حال دا چي الله د وړې ذرې په اندازه هم په خپلو بندګانو ظلم نه کوي.
- په دې پوه شئ چي په کور کي ناستي سره او کلکو مورچلو او دنګو کلاګانو ته په پناه وړلو سره هم له مرګ نه نه شئ خلاصېدی، په هر صورت به د مرګ داعي ته لبیک وایئ.
- دا کسان داسي دي چي که ستاسو په څنګ کي ئې څه ښېګڼه په برخه شوه نو دا ستاسو د ملګرتیا نتیجه نه بلکي په خپل ځان د الله

پېرزوينه ګڼي، خو كه له كومي ستونزي سره مخامخ شول نو دا ستاسو له لوري ګڼي، دوی ته ووايئ چي ښه او بد ټول د الله له لوري دي، دوی په دې نه پوهېږي چي د ښه او بد، خير او شر، ګټي او تاوان پرېکړه د الله له لوري کېږي.

- هره ښېګڼه د الله پېرزوينه ده، مبادا هغه د خپل عمل نتيجه وګڼئ، دا ځکه چي د نېک عمل توفيق هم د الله پېرزوينه ده.
- هر کړاو او ستونزه ستا د بد عمل او ګناه نتيجه ده، له ځان نه پرته بل څوک مه ملامتوه.
- د الله پېغمبر هم د خير او شر واکدار نه بلکي د استازي په توګه لېږل شوی. الله په دې شهادت ورکوي چي خير، شر د ده له لوري دئ او ستا په عمل پورې تړلی دئ، د ده پېغمبر فقط د يوه امين استازي دنده تر سره کوي، د خير او شر واک او پرېکړه د ده په اختيار کي نه ده.

قرآن په ډېره حيرانتيا سره د دغو خلکو په اړه فرمايي: په دې خلکو څه شوي چي په خبره نه پوهېږي؟!! ولي داسي دي چي که له فتحې، بري او کومي بلي ښېګڼي سره مخامخ شي، نو د دې لپاره چي په دې بري او فتحې کي ئې د پيغمبر عليه السلام له ونډې او اغېز څخه انکار کړی وي وايي: دا خو د الله له لوري وه؛ خو که له ماتې او تلفاتو سره مواجه شي وايي: دا د قيادت او مشرتابه غلطي وه، د ماتې او مصيبتونو باعث او موجب پيغمبر عليه السلام او د ده قيادت او مشري ګڼي؛ حال دا چي هر څه د الله له لوري دي، خير او شر ټول د ده په اختيار کي دي، د خير او شر تقدير او

ټاکنه د ده له خوا ده.

الله جل شأنه چي هره فیصله کوي، چي هره لارښوونه کوي، د هر چا په هر عمل چي کومه نتیجه مرتب کوي، خیر په هماغه کي دئ، که کوم مجرم مؤاخذه کوي، که کوم ظالم د تېري، ظلم او طغیان په وجه تعذیبوي، که کوم مسلمان په کوم مصیبت او کړاو سره آزمويي، په هر یوه کي مصلحت او حکمت مضمر دئ، لکه پلار چي خپل زوی د غلطۍ په وجه تنبیه کوي او یا استاد چي خپل شاګرد ته سزا ورکوي، خو احمق شاګرد او بې عقله زوی په دې نه پوهېږي چي په دې تنبیه کي ده ته کوم خیر او ښېګڼه مضمر ده.

مصیبتونه او پېښې د قضاء او قدر په رڼا کې

د حوادثو، مصیبتونو او پېښو په اړه دوه نظریې وړاندې کېږي:

١. ټولې پېښې تصادفي حوادث دي، که دا ستر ستر طوفانونه دي، که سیلابونه، که زلزلې او وچ کالي او که وړې وړې پېښې، د یوه انسان له عادي بیمارۍ نیولې تر هغو لویو لویو پېښو چې په میلونونو خلک ترې متاثره شي، دا ټول طبیعي اسباب او عوامل لري، د خلکو له کړو وړو او ګناهونو سره ئې هیڅ تعلق نشته، هم ګنهګار نیسي او هم بې ګناه، نه ئې د انسان بد عمل په راتلو کې څه ونډه لري او نه ښه عملونه په مخنیوي کې.

٢. د هرې پېښې پرېکړه د الله له لوري کېږي، هره حادثه د هغه په اراده رامنځته کېږي، الله نه په چا ظلم کوي او نه د عدالت خلاف پرېکړه، له هر فرد او ټولنې سره همغه څه کوي چې د عدالت له مخې ئې مستحق وي، نه ستر ستر حوادث تصادفي پېښې دي او نه واړه واړه مصیبتونه، د انسان بد عملونه ئې د راتلو لامل دی او نېک عملونو ئې د تم کیدو باعث.

راشئ وګورو چې قرآن په دې اړه څه وایي او له دغو دواړو نظریو څخه کومه یوه تائیدوي؟ راشئ وګورو چې د یوه مؤمن په حیث به د دغو

پېښو په اړه زمونږ نظر څه او عقيده مو څنګه وي؟ او د هغه چا په ځواب کي به څه وايو چي په دې اړه د قرآن په وينا اعتراض لري؟ تر هر څه نه مخکي بايد هغه آيتونه تر نظر تېر کړو چي د مصيبتونو او پېښو په اړه په قرآن کي راغلي:

د الشورى د سورې په دېرشم آيت کي داسي لولو:

!$tBur Nä3t7»|¹r& `ÏiB 7pt6ŠÅÁB $yJÎ6sù ôMt6|¡x. ö/ä3ƒÏ‰÷ƒr& (#qàÿ÷ètƒur `tã 9ŽÏVx. ÇÌÉÈ

الشورى: ٣٠

او په کوم مصيبت چي تاسو اخته کېږئ نو دا ستاسو د خپلو لاس ته راوړنو په وجه ده او له ډېرو ئې (الله) تېر پېږي.

دا آيت په ډېر صراحت او قاطعيت سره وايي چي مصيبتونه ستاسو د کړو وړو په سبب راځي او دا چي دا ستاسو د ګناهونو يوازي د يوې برخي سزا ده، که الله عفو ونکړي او له تاسو سره د فضل او عفوي په ځای د عدل له مخي معامله وکړي نو تر دې به ئې ستر ستر مصيبتونه درباندي نازل کړي وو.

همدا راز د التغابن د سورې په يولسم آيت کي په دې اړه داسي ويل شوي:

!$tB z>$|¹r& `ÏB >pt6ŠÅÁB žwÎ) ÈbøŒÎ*Î/ «!$# 3 `tBur .`ÏB÷sム«!$$Î/ Ïöku ¼çmt6ù=s% 4 ª!$#ur Èe@ä3Î/ >äÓx« ÒOŠÎ=tæ ÇÊÊÈ

التغابن: ١١

هیڅ مصیبت نه نازلیږي مګر د الله په اذن او اراده او څوک چي په الله ایمان راوړي هغه ئې زړه هدایت کړي او الله په هر څه پوه دئ.

دا آیت هم په ډېر تأکید او قاطعیت سره وایي چي هیڅ مصیبت په خپل سر او تصادفي نه راځي، د الله په حکم او إذن راځي، د ایمان خاوندان ئې په وجه او حقیقت پوهېږي او په دې اړه ئې الله زړونه روښانه کوي او له شک او اعتراض نه ئې خوندي ساتي.

د التوبه د مبارکي سورې په یو پنځوسم او دوه پنځوسم آیتونو کي مسلمانانو ته په دې اړه داسي لارښوونه شوې:

«‹ $ ’?ãr $Z99öqB qè‹ $Z9 ª! $| = FŸ2 $B žwÎ) $Z;‹Å ã `©@è

Wĵ $ZÎ šc qÅ/•? ©d @è ÇÎÈ šc qè=©.uqGuŠù=sù tbqãZÏB÷sßJø9$# È@©.uqtGuŠù=sù «!$# ’n?tãur 4

5 #‹èÎ ª! $ãs7Š$Å ãb& öNä3Î/ ßÈ/ŽIR ßtwr ÈûšÆ^óß ß ?$# “‰n÷Î)

šc qÅ/ŽIB Nà6 èB $RÎ) (#þqÅ/ŽIù $Yƒ÷ƒr'Î ÷rr& ÿ¾ÍnÏZÏã ô`ÏiB 5>#x‹yèÎ/ ª!$#

ÇÎÈ التوبة: ۵۱- ۵۲

ووایه: له هغه څه پرته چي الله راته لیکلي هیڅکله څه نه رارسي ، هغه مو مولا دئ او مؤمنان خو باید پر الله توکل وکړي، ورته ووایه: آیا مونږ ته له دوو نه د یوې ښیګڼي پرته د بل څه انتظار لرئ او مونږ خو ستاسو لپاره یا دې ته سترګي په لار یو چي الله مو له خپل لوري په کوم عذاب اخته کړي

او یا زمونږ په لاس، نو انتظار وکړئ چې مونږ هم درسره انتظار کوونکي یو.

دا مبارک آیتونه هم په پرېکنده ډول وایي چې هیڅکله کوم داسي مصیبت نه دررسېږي چې الله تعالی له مخکي نه وي درته لیکلی، که دا مرگ ژوبله وي، په جگړي کي ماتې وي، یا کوم بل مصیبت، مؤمنان به په خدای توکل کوي، د مصیبتونو په اړه به هیڅکله دا شک نه کوي چې دا په خپل سر او د الله تعالی له عادلانه پرېکړي پرته نازل شوي.

د آل عمران د مبارکې سورې په ۱۴۵آیت کي لولو:

[illegible]

آل عمران:۱۴۵

هیڅ ژوی نه مري مگر د الله په حکم او په لیکل شوې نیټې ...

همداراز د الحدید د مبارکي سورې په ۲۲-۲۳ آیتونو کي داسي راغلي:

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] الحدید: ۲۲-۲۳

نه په زمکي کی کوم مصیبت واقع کيږي او نه په خپله تاسو کي، مګر دا چي په کتاب کي ليکل شوي، مخکي له دې چي پيدا ئی کړو. دا خو يقيناً الله ته آسان کار دئ، تر څو په هغه څه مأيوس نشئ چي له لاسه ئې ورکوئ او په هغه څه چي درکوي ئې بې ځايه خوشحالي ونکړئ او خدای هيڅ کبرجن او فخرکوونکی نه خوښوي.

د مصيبتونو په اړه د الله تعالی یو سنت دا هم دی چي کله ئې مصيبت يوازې ظالمان نه نيسي بلکي عام وي او د ظالمانو تر څنګ نور هم نيسي، د الانفال په مبارکي سورې کي دا قضيه داسي توضيح شوې:

žc &#qß-a$ ¤ZÏ" !{ ßa3Ÿ2 #qß-ß ûïÏ%©!$ûù‹Å ÈÏ ëŽ ¤ZÏi (qà)¨?$

ÇËÎÈ É>$)Ïèø9$# ߉ƒÏ‰x© ©!$ الانفال: ۲۵

او له هغي فتنې او مصيبته ځان وساتئ چي يوازي ستاسي ظالمان نه پرې اخته کيږي او په دې پوه شئ چي الله سخت عذاب ورکوونکی دئ.

- دا هغه مصيبتونه دي چي مختص د ظالمانو په سر نه راپرېوځي، بلکي عام وي او نور خلک هم پرې اخته کيږي، خو بايد په دې پوه شو چي دا نور خلک څوک دي چي د ظالمانو ترڅنګ دوی هم په دې الهي مصيبتونو اخته کيږي. د قرآن د وينا له مخي دا يا هغه خلک دي چي د ظالمانو ملګرتيا ئې کړې، د دوی په څنګ کي درېدلي، دوی ته تسليم شوي، د دوی واکمني ئې منلې، د عسکر، پوليس، مأمور او مستخدم په حيث ئې د دغو ظالمانو خدمت کړی، ماليه ئې ورکړې او يا پر ظلم راضي شوي او د ظالمانو

په مقابل کې ساکت پاته شوي او یا ئې د منکراتو د مخنیوي په اړه خپل مسئولیت نه دئ ادا کړی. له عام مصیبت نه مقصد دا نه دی چې گناهگار او بې گناه دواړه نیسي، دا ځکه چې قرآن د لوط علیه السلام د قوم د هلاکت په اړه په ډېر صراحت سره فرمایي چې هلته له یوې مسلماني کورنۍ پر ته بل داسي څوک نه وو چې د ژغورلو مستحق وو او الله تعالی همدغې یوې کورنۍ ته نجات ورکړ او نور ټول ئې هلاک کړل، فرمایي:

ÇÏÏÈ ûüÏÏó ßØ$`Ï ÆMø ŽöÎ $kŽÏù $RöÉ `r $Jù الذاریات: ۳۶

نو موږ په هغه (کلي) کې د مسلمانانو له یوې کورنۍ پر ته (بله) ونه موندله.

قرآن د لوط علیه السلام د قوم په اړه فرمایي چې کورونه پرې رانسکور شول او ډبرې پرې ووریدې. زه د ډبرو د وریدو په حقیقت ښه نه پوهېدم، په تفسیرونو کې مې بېلابېل آراء لیدلي وو، خو د کشمیر زلزلې په دې پوه کړم، دلته غرونه راوښوېدل، له غرونو نه ډبرې راوغړېدې، ډېر کورونه ترې لاندې شول، چېرې چې زمکه ناسته وه له بره ډبرې پرې ورېدې، چا چې دا صحنه په خپلو سترگو لیدلې وه، ویل ئې: له راغړېدونکو لویو او وړو ډبرو به یوې بلې خوا ته تښتېدلو، د شپې به مو له زلزلې سره سم د موټرو ځراغونه د غره لورې ته مخامخ کړل تر څو د تېرو راغړېدل وگورو او له هغو ځان خوندي کړو چې زمونږ په لور راځي، د لوط د قوم په اړه چې څه ویل شوي له هغه نه معلومېږي چې هلته زمکه ناسته ده، کورونه رانسکور شوي او پړمخي راپریوتي او له بر نه هم ډبرې پرې ورېدلې دي او هم رارغړېدلې، اوس هغه سیمه له اوبو ډکه شوې او بحیره

ترې جوړه شوې، د کيندنو په ترڅ کې د يوه نسکور شوي کلي آثار تر لاسه شوي.

د مصيبتونو او پېښو په اړه د قرآن ټول آيتونه په دې تأکيد لري چې دا تصادفي پېښې نه دي او په خپل سر او د الله له حکم او ارادې پرته نه واقع کېږي، قرآن دا يو کافرانه تصور او انګېرنه ګڼي چې څوک پېښې او حوادث يوازې طبيعي عواملو ته منسوب کړي او په هغه کې د الله تعالی تصرف نفي کړي.

دا آيت همدغه مطلب په ډېر قاطعيت سره داسې بيانوي:

#Œ] bÛgÎ q÷z \} {qãß%r {rãÿ. ûïÏ%©!$ (qçRqä3s? Ÿw (qãZtB#ä ûïÏ%©!$ $pkš‰r'¯»tƒ

$Br (qèÎ$B $B $R%Y{ä (qç. qã©" "xâ (qç. ÷ ÇÚ öF{$ 'Î (qçŽ¯Ñ

ª!$ r ãM‹Ïär ¾Çtä ª!$ r ôMÍqè 'Î ŽÇô m 7 Ï9ºŒ ª!$ @èô Šî (qè

آل عمران: ۱۵۶ ÇÊÎÏÈ ×ŽÅÁ/ bqèJè? $JÎ

اې مؤمنانو! د هغو په څېر مه کېږئ چې کافران شول او د خپلو وروڼو په اړه ئې چې په سفر تللي وو او يا ئې غزا کوله (او هلته يا مړه يا وژل شوي وو) وويل: که زمونږ په خوا کې وی، نه به مړه شوي وو او نه به وژل شوي وو!! تر څو الله دا خبره د دوی په زړونو کې د حسرت لامل وګرځوي، حال دا چې د ژوند، مرګ پرېکړه الله کوي او الله د هغه څه ښه ليدونکی دئ چې تاسو ئې کوئ.

د دې آیت اساسي مطالب دا دي:

- مسلمانان د مرګ او ژوند په اړه له کافرانه تصور نه منع شوي.
- که چا مړینه او وژنه، سفر یا غزا ته منسوب کړه او د وژل شوي او مړ شوي خپلوان په اړه ئې وویل: که زموږ په څنګ کې وی، په غزا کې ئې برخه نه وی اخیستې او په سفر نه وی تللی له مړیني او وژني نه به خوندي پاته شوی وو، د ده دا تصور او اعتقاد کافرانه دئ.
- د ژوند مرګ پرېکړه یوازي الله تعالی کوي.
- دا کافرانه تصور له دې نه پرته بل څه نه ده چې په زړونو کې د حسرت باعث شي، په دې حسرت سره الله جل شأنه کافران تعذیبوي.
- د انسان کوم کړه وړه چې له همدې کافرانه اعتقاد نه خړوببېږي، که هغه له مرګ نه وېره وي، په جهاد کې برخه نه اخیستل وي او سنګر ته د خپلوانو له لېږلو نه ډډه کول وي، الله په ټولو خبر دئ او ستاسو د ټولو عملونو شاهد او ناظر دئ.

قرآن ټول هغه مصیبتونه چې د فرعون د اقتدار په وخت کې په مصریانو راغلي دا د فرعون او فرعونیانو د کفر، ظلم، طغیان او فساد په وجه ګڼي، د نوح علیه السلام په قوم طوفان د دوی د عملونو سزا بولي، همداراز نور ټول هغه عذابونه چې په بېلو بېلو قومونو راغلي.

د عالم هره پېښه خاص طبیعي عوامل لري، باران او واوره له وریځو ورېږي، زلزلې د زمکي د ډبرین قشر له ماتېدو راولاړېږي، بېماري له ویروسونو او مکروبونو نه راپېدا کېږي، د طوفانونو لامل تندي سیلۍ دي

چي د سيمو د هوا او موسم له سريع او دراماتيک تغيير سره ئې خوځښت تند او تېز شي او ستر ستر طوفانونه راولاړ کړي، خو د پېښو دا عوامل د هغه ذات په واک کي دي او د هغه په اراده او اذن خوځېږي چي د عالم هر څه اداره کوي، هيڅ څه د ده له إذن او حکم نه پرته نه ترسره کېږي. قرآن د بادونو په اړه فرمايي چي دوی ورېځې په سر واخلي، په خاص استقامت ئې وخوځوي، په بېلو بېلو برخو ئې ووېشي، په لوړو غرونو واورې ووروي، په اوارو سيمو بارانونه، په چا لږ او په چا ډېر، خو نه ئې دا خوځول په خپل سر دي او نه ئې وېش، هر چا او هر ځای ته هومره برخه ورکوي چي الله تعالی ورته ټاکلې، نه ئې خوځښت د ړندو په څېر دئ او نه ئې وېش د پټو سترگو او له معيار او ميزان نه پرته، قرآن بادونه د (فارقات) په نامه يادوي چي معنا ئې فرق کوونکي ده، يعني دا بادونه د مستحق او غير مستحق ترمنځ د تفکيک او تمييز استعداد لري، پوهېږي چي کومي سيمي ته څومره ورېځې انتقال کړي، چېري واوره ووروي او چېري باران، په چا لږ او پر چا ډېر، لکه څنگه چي د لمر راختل او لوېدل، هره ورځ په خپل وخت او له خپل ځايه وي او په راختو او پرېوتو کي د خاصو الهي سننو او ضوابطو تابع، په همغه مسير کي خوځي چي الله ورته ټاکلی او همغه څه کوي چي پرې گمارل شوی، همداراز د دې عالم هرڅه د خاصو ضوابطو تابع او هر يو په پوره دقت سره همغه کارونه ترسره کوي چي الله تعالی ورته ښودلي، د زمکي او آسمانونو هرڅه د الله په وړاندي د هغو منقاد او مطيع فوځيانو په څېر دي چي هر څه ئې د خپل آمر او

قومندان په امر او لارښوونه وي، قرآن د زمکي او آسمان هرڅه د الله لښکري ګڼي او فرمايي:

ÇÐÈ $¸J$Šåm #‘ƒÍ ã ª! $b%.r ÇÚ öÅF$ Ï N°q»J¡ 9$Šqãã _ ¬ r

الفتح: ۷

د آسمانونو او زمکي ټولي لښکري د الله دي او الله باحکمته عزتمن دئ.

Ä ß öÅF$ Ï N°q»J¡ 9$’Î ` B N=ó ‘& ÿã.r šc qäó ƒ « $Ç ƒŠ Žöú&

ÇÑÌÈ šc qã_ èãö ƒÏ ø Ï Î)r $\ dö Ÿ2 r $ã öqÛ

آل عمران: ۸۳

آيا د الله له دين نه پرته (بل دين) لټوي، حال دا چي د آسمانونو او زمکي هرڅه، طوعاً اوكرهاً، (په خوښه او ناخوښه) ده ته غاړه ايښې او د ده لوري ته ورګرځول کېږي.

دا مبارک آيتونه مونږ ته لارښوونه کوي چي د زمکي او آسمان هر څه الله ته تسليم دي، د ټولو دين اسلام دی، هغه څه کوي چي الله پرې ګمارلي، په همغه لار درومي چي الله ورته ټاکلې، لمر، سپوږمی، ستوري په خپل خپل مدار کي خوځي، په خپل خپل وخت او له خپل خپل ځای نه راخېژي او پرېوځي، وني، بوټي او حيوانات د خپل فطرت مطابق په خپل کار لګيا دي، په ټولو مخلوقاتو کي يوازې کافر او عاصي انسان دی چي د الله له دين نه پرته د بل څه په لټه کي شي، هم د الله د دين په نسبت کافر شي او هم د خپل فطرت په نسبت، دی ستر باغي دئ، له هغه دين نه ئې

بغاوت کړی چې د زمکي او د آسمان د هر څه دین دئ. څوک چې د الله خوا غوره کړي او د ده د حزب غړی شي، د زمکي او آسمانونو دا ټولي لښکري به ئې په خدمت کي وي.

خو دې ته مو باید پام وي چې د رزق په اړه د الله سنت دا نه دئ چې د خلکو د عملونو له مخي ئې پرېکړه کوي او یوازي صالحو بندګانو ته ئې ورکوي او بدکاران ترې محروموي، برعکس د رزق په اړه د الله سنت دا دئ چې هم ئې مؤمن ته ورکوي او هم کافر ته، هرڅه چې الله تعالی پېدا کړي او رزق روزي ته ضرورت لري الله تعالی د هغوی رزق په خپله ذمه اخیستی، د خاصو اسبابو او عواملو په وجه او د خاصو مصلحتونو له مخي ئې کله زیات او کله کم کړي، کله د زمکي او آسمان د برکت دراوزې پرانېزي او کله ئې وتړي، کله دواړه په پراخ لاس او ورين تندي خپل نعمتونه د خلکو پښو کي غورځوي او کله ئې سخاوت نه پېرزو کېږي او خپل غوره او ښایسته نعمتونه ورنه سپموي.

قرآن فرمایي:

`Ë ,M».•/ NÍ[ïã $Zó Gÿ9 (ö)?$r (qãB#ä # •)ä$Ÿ@d& b& öqr

(qç$Y2 $JÎ MgŠRõ{'ù (qç/¤. `Å»9r Çßö‘F$# ä$J¡9$

ÇÒÈ bqç7Å¡õ3 الاعراف:۹۶

که کلیوالو ایمان راوړی وی او تقوا ئې درلودی نو موږ به حتماً د آسمانونو

او د زمكي د بركاتو (دروازې د دوی پر مخ) پرانيستې وې، خو دوی دروغ وګڼلو، نو په هغه څه مو ونيول چې دوی كول.

دا هم يو بل ثابت او نه بدلېدونكی الهي سنت دئ چې:

- كه خلك ايمان راوړي، د تقوی لار غوره كړي نو الله تعالی به د آسمانونو او زمكي د بركاتو دروازې د دوی پر مخ پرانېزي، دواړه به په سخاوت او پراخ لاس سره خپل بركات د دوی مخي ته ږدي، آسمان به له بركته ډک ورښتونه پرې وروي او زمكه به له بركت نه ډكي ميوې او دانې ورته راټوكوي.
- خو كه دوی د الهي دين د تكذيب لار اختيار كړي، د ايمان پر ځای د كفر او د تقوی پر ځای د ظلم، فسق او فساد لار، نو د خپلو كړنو په وجه دي الهي عذاب ته منتظر وي.

$gèəǿ $g‹ïÜ ¨pŽíJÕB ¨pïB#ä ŠMR$Ÿ2 ¨pƒö% ¨WB ª ! $ > ŽÏÑr

¨ $6ï ª ! $$g%ŒŒ'ù « $ Éãä–Î Ñ•ÿ 6 ù 5%3B è@ä `Ë #%î ‘

النحل: ۱۱۲ ÇÊÊËÈ šc qãèZóÁ ƒ (#qçR$Ÿ2 $JÎ/ Å$ öq‚ø9 $#ur Æíqàfø9 $#

او الله د يوه داسي كلي مثال بيانوي چې خوندي او ډاډ من وو، له هري سيمي تازه او پرېمانه رزق ورته راتلو، نو دوی د الله د نعمتونو كفران وكړ، نو الله هم د لوږي او وېري د لباس خوند ورڅاكو، د هغه څه په سبب چې دوی كول.

4‽ã p̂ƒÍ‰{ ‘ĝù pֹ×Jÿ$ß š† Ér $g»Yö=d& pƒö‰ `ïB ûÉ3ù

ÇÍÎÈ ‰‹Ï±B 9Ç ‰r 7#Ôè̀B 9ŷr $gï©rãã الحج:۴۵

او څومره کلي چې ظالمان وو او تباه مو کړل، نو دا دي په خپلو چتونو راپرېوتي او وزګار پاتې څاګان او ټینګي مانۍ.

¥<Ĵr $kÈõ{& Oê pֹ×Jÿ$ß š† Ér $l; &Mø&B pƒö‰ `ïB ûÉÿ2 r

ÇÍÑÈ ŷÂ J$$ الحج: ۴۸

او څومره کلي چې فرصت مو ورکړ سره له دې چې ظالم ول، بیا مو ونیول او بیرته ګرځېدل خو زما په لوري دي.

په لاندي مبارک آیت کېالله تعالی د هغو مغرورو ځواک ونو په اړه چې خپل زور ځواک مغرور کړ ي او په نورو ئې تیری کړي او ملکونه ئې ترې نیولي خو الله تعالی هلاک کړي، داسي فرمايي :

’Î #q6)Zù $Vô/ Nåj÷B ‰©& NèÎ Aö‰ `ïB Nġ=6‰ $Zò6 =d& N.r

ÇÌÏÈ Œ‹ïc `ïB @d Y‰=6$$ ق:۳۶

او لدوی نه مخکي مو څومره داسي نسلونه هلاک کړل چې تر دوی ځواکمن او (د خلکو په نیولو او تعذیبولوکي) شدید ول، نو ښارونو ته (د اشغال لپاره) ننوتل، خو آیا کوم پناه ځی ئي وو؟

خلک دا واوري چي په فلاني ملک کي زلزله وشوه، طوفان راغی، وچ کالي ده او وبا خوره شوې او په زرگونو او لکونو خلک په کي مړه شوي، طبيعي ده چي عواطف ئې تحريک شي، د زړه له تل نه خواخوږي وښيي او دا پوښتنه ورسره راولاړه شي چي دا ولي، د څه لپاره او د کومي گناه په وجه دومره خلک په يو ځای مري؟ دلته به خامخا ډېر بې گناه خلک هم وو، ولي الله تعالی د دومره بې گناه خلکو په مرگ راضي کېږي؟!! د دغو کسانو قضاوت يو اړخيز او پر عاطفې ولاړ قضاوت وي، د قضيې له ټولو ابعادو او اړخونو خبر نه وي، په دې نه پوهېږي چي په هغه ځای کي څه تېر ېدل، د خلکو عملونه څنگه وو، که په قرآن کي د هغو ولسونو چي ستر ستر عام عذابونه ورباندي راغلي، يوازي د عذاب څرنگوالی راغلی وی او عوامل او د خلکو گناهونو ته گوته نه وی نيول شوې نو خلکو به همدا ويل چي دا دومره خلک ولي په يو ځای او يو وخت کي وژل شوي، د خلکو گناه څه وه؟!! خو الله تعالی د دغو عذابونو لاملونه هم په گوته کړي، د همدې لپاره نن مونږ قانع يو چي په عاد، ثمود، د نوح او لوط عليهماالسلام په قومونو او په فرعونيانو مسلط شوي عذابونه د الله تعالی له لوري د عادلانه پرېکړي او د خلکو د عملونو په وجه وو، که همداسي هره هغه سيمه وڅېړو چي داسي الهي عذابونه پرې مسلط شوي نو عوامل به ئې هرومرو ترلاسه کړو او په دې به پوه شو چي دا عذابونه نه خو د ړندو او پټو سترگو پرېکړو نتيجه ده او نه غيرعادلانه، که دا پېښي په دقت سره وڅېړئ نو حتماً به په ټولو کي هغه عوامل بيامومئ چي د هغه په وجه

مخکني قومونه په الهي عذابونو اخته شوي.

سُبْحَانَکَ اللّٰهُمّ وَبِحَمْدِکَ، أشهد أن لاَ إِلٰهَ إِلاّ أنْتَ

أَستَغْفِرُکَ وَأَتُوبُ إِلَيْکَ